

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OKUR YORUMLARINDA ETİK SORUNLAR: GAZETECİLERİN KONUYA YAKLAŞIMI ETHICAL PROBLEMS WITH READERS' COMMENTS: JOURNALISTS' APPROACH TO THE TOPIC

Elif KORAP ÖZEL*

Öz

Günümüzde Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin katılımcı gazetecilik uygulamalarından en yaygın olanı şüphesiz okur yorumlarıdır. Pek çok ulusal gazete, web sitelerinde okur yorumları uygulamasına yer vermektedir. Okur yorumları, yurttaş katılımı açısından katkısı yadsınamaz bir uygulamayken, metinlerin yeterince denetlenmemesi ise etik dışı söylemlerin kontrolsüzce yayımlanması sonucunu doğurmaktadır. Bu çalışma kapsamında Hürriyet, Milliyet, Sabah, Habertürk ve Sözcü gazetelerinde görev yapmakta olan 12 gazeteciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunların yedi ana kategori altında toplandığını ortaya koymuştur. Gazetecilere göre okur yorumlarında görülen en önemli etik sorunlar nefret söylemi, siber kabadayılık ve terör propagandasıdır. Okur yorumlarında reklam içeriği paylaşılması, mahremiyetin ihlal edilmesi, dijital gözetim, okur yorumlarına yönelik sansür ise diğer etik sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Gazetecilere göre haber disiplini ile okur yorumlarındaki etik ihlal oranı arasında da doğrudan ilişki bulunmaktadır. Okur yorumlarında en fazla etik ihlal politika, üçüncü sayfa ve spor haberlerinde yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okur Yorumları, Gazetecilik, Etik, Nefret Söylemi.

Abstract

The most widespread practice in participatory journalism by Turkish national newspapers today is undoubtedly readers' comments, and many national newspapers give them space on their websites. Readers' comments undeniably make a contribution to citizen participation, but if they are inadequately monitored, they can result in the publication of uncontrolled unethical speech. In this study, semi-structured interviews were conducted with twelve journalists employed by the newspapers Hürriyet, Milliyet, Sabah, Habertürk and Sözcü, and the ethical problems encountered in readers' comments were determined. The findings of the study showed that these problems could be grouped into seven main categories. According to the journalists, the most important ethical problems seen in readers' comments were hate speech, cyber bullying and terrorism propaganda, while sharing advertising content, violations of privacy, digital surveillance and censorship of readers' comments also emerged as other ethical problems. The journalists thought that there was a direct relationship between news discipline and the rate of ethical violations in readers' comments. Most ethical violations in readers' comments were made on political, page three and sports news.

Keywords: Readers' Comments, Journalism, Ethic, Hate Speech.

GİRİŞ

Yeni medyadaki gelişmelerle birlikte geleneksel medyanın alternatifi haline gelen internet gazeteciliği, okurların haber üretim sürecine dahil olduğu yeni gazetecilik pratiklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece okurlar edilgen rolünden sıyrılmış, haber içeriğini üreten, hangi haberlerin öne çıkacağına ve nasıl sunulacağına doğrudan etkili olan aktif birer yurttaş dönüşmüştür. Geleneksel basın da web siteleri aracılığıyla okurlarla etkileşimini artırmış ve yeni katılımcı gazetecilik uygulamaları ile okurunu haber üretimine dahil etmiştir. Günümüzde Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin katılımcı gazetecilik uygulamalarından en yaygın olanı, şüphesiz okur yorumlarıdır. Pek çok ulusal gazete, okurlarına web sitelerinde yayımlanan haberlerin altına yorum yapma olanağı tanımaktadır. Katılımcı gazetecilik uygulamalarının yurttaş katılımına katkısı yadsınamaz bir gerçekken, okur yorumlarının denetlenmemesi ise nefret söylemi gibi etik dışı söylemlerin kontrolsüzce yayımlanması sonucunu doğurmaktadır. Sorunun boyutunun her geçen gün büyümesi, konunun gazetecilik açısından ele alınması ve çözüm üretmeye yönelik çalışmalar geliştirilmesini önemli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sorunun birincil muhatabı olan gazetecilerle birlikte okur yorumlarında görülen etik sorun kategorilerinin tespit edilmesi ve çözüm önerileri geliştirilmesidir. Bu bağlamda çalışma kapsamında öncelikle yeni medyanın gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşümler ve katılımcı gazetecilik uygulamaları ele alınmış, daha sonra yeni medyanın ortaya çıkardığı yeni etik sorunlar bağlamında okur yorumlarına ilişkin araştırmaların sonuçları paylaşılmıştır. Çalışmanın araştırma kısmında ise literatür ışığında okur yorumlarında olası etik sorunlara ilişkin kategoriler belirlenerek, gazetecilerle görüşülmüş ve uygulamanın yol açtığı en önemli etik sorunlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Gazetecilerden elde edilen veriler doğrultusunda okur yorumlarındaki etik sorunları gidermeye yönelik öneriler paylaşılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Medya ve İletişim Bölümü, Gazetecilik A.B.D., elifkorap@hotmail.com

1. İNTERNET GAZETECİLİĞİ VE YENİ UYGULAMALAR

Yeni iletişim teknolojileri ve internetin yaygınlaşarak herkes tarafından erişilebilir hale gelmesiyle birlikte, gazetecilik pratiklerinde de önemli yenilikler ortaya çıkmıştır. Bu yenilikler enformasyona erişimi kolaylaştırdığı gibi yurttaşların da birer içerik üreticisine dönüşmesini sağlamıştır. Yeni medyanın sağladığı olanakların yurttaşların katılımını artırma potansiyeline sahip olduğunu vurgulayan Akca'ya göre (2014: 17), "İnternetin, geleneksel medyadan farklı olarak hem bir kitle iletişim aracı olması hem de bireysel kullanım ve paylaşım olanak sağlaması geleneksel kitle iletişim araçlarıyla arasındaki önemli farklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fark aynı zamanda, geleneksel medyanın pasif okuyucu/dinleyici/izleyicilerinin, aktif medya takipçileri, başka bir ifadeyle hem alıcı hem de içerik üreticisi haline gelmelerinin önünü açmaktadır." Aktaş da (2007:30), "İnternetin sahip olduğu teknolojik özellikler sebebiyle gazeteciliğe birtakım yenilikler getirdiğine" vurgu yapmaktadır. "İnternet, gazetecilerin haber kaynaklarına ulaşmalarından haberlerin okuyuculara sunulmasına, okuyucuların gazeteciler ile arasında olan iletişimine kadar pek çok şeyi değiştirmiştir. Hatta internet gazeteciliği denilen, etkileşim, çoklu ortam ve bağlantılı metin nitelikleriyle diğer gazetecilik türlerinden ayrılan yepyeni bir gazetecilik türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur" (Aktaş, 2007: 30). Steensen (2010: 313) ve Değirmencioğlu (2014: 147) internet gazeteciliğinin özelliklerini etkileşim, hipermetinsellik ve multimedya olarak sıralamaktadır. "Etkileşim özelliği, arayüzdeki farklı kullanıcıların birbirleriyle iletişime girebilmelerine olanak tanımaktadır. Çevrimiçi haber sitesinde yer alan bir habere ilişkin yazılan bir okur yorumuna diğer kullanıcı/okur tarafından yorum yazılabilmekte; bir toplumsal paylaşım ağının duvarına yüklenen videoya veya görsel malzemeye yorum eklenebilmektedir. ...Hipermetinsellik ise arayüzey ve/veya ağ üzerinden başka alternatif mecralara /metinlere kolayca erişimin gerçekleşmesidir"(Binark ve Bayraktutan, 2013: 19-20). Multimedya biçimselliği ise medyanın bir birleşimi olarak görülmektedir. Multimedya biçimselliği telekomünikasyon, veri iletimi, kitle iletişimi gibi iletişimin farklı boyutları ile imge, ses, metin ve sayısal veri gibi iletimi sağlayan linkler ve yapay hafızaların bir arada bulunması olarak tanımlanmaktadır (Binark, 2010: 26; Dijk, 2006: 4). Görüldüğü gibi geleneksel medyada sadece yazılı bir metin ve fotoğrafa (yazılı basın) ya da görüntü ile sese (televizyon) ya da sadece sese (radyo) erişim imkanı bulunan okur, multimedya özelliği sayesinde örneğin bir haber portalı ya da gazete web sitesi üzerinden aynı haberle ilgili metne, fotoğrafa, videoya, ses kaydına bir arada ulaşabilmekte; etkileşim özelliği sayesinde okuduğu/izlediği bu haberi paylaşabilmekte ya da yorum yapabilmekte; hipermetinsellik özelliği sayesinde ise habere eklenmiş bir link aracılığıyla önceki haberlere (arşive), farklı sitelere gidebilmektedir.

Sıralanan bu özellikler, gazete okurunu edilgen kimliğinden çıkararak aktif bir bireye dönüştürmüştür. Günümüzde yurttaşlar sadece kişisel bilgisayarlarından değil mobil teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte her an yer yerden internete bağlanarak kendi içeriklerini üretebilmektedir. Bu yeni durumun sonucunda gazetelerin okurlarıyla etkileşimi artmış ve hatta okurların haber üretim sürecine dahil olduğu yeni katılımcı gazetecilik uygulamaları hayata geçmiştir. Okurlar artık haberin toplanması, yazılması, yayımlanması, yorumlanması gibi haber üretim sürecinin tüm aşamalarında aktif rol üstlenmektedir. Yurttaş blogları, yurttaş haberleri, sosyal medya bağlantıları, kolektif söyleşiler, okur yorumları, forumlar tüm dünyada en fazla bilinen ve kullanılan katılımcı gazetecilik uygulamalarındandır (Hermida vd., 2011: 9). Söz konusu uygulamalar ile birlikte okur, sadece içerik üreticisi olarak da kalmamakta, profesyonel gazetecilerin hazırladığı online gazete ve haber portallarında içeriğin nasıl sunulacağına da etki etmektedir. Okurun hangi haberleri daha fazla okuduğu bilgisine tıklanma rakamları sayesinde anında ulaşabilen gazeteciler, okur beklentileri doğrultusunda hangi haberleri öne çıkaracaklarına, yani içerik hiyerarşisine de okurlarla birlikte karar vermektedir.

"Yeni medyanın aynı zamanda çok fazla enformasyonu eşzamanlı olarak aktarabilmesi ve kullanıcıların (okuyucu/izleyici) geri dönüşümüne imkan tanınması, internetle birlikte iletişim sürecinin daha katılımcı bir hal aldığı (ya da alabileceği) savının temelini oluşturmaktadır. Yeni medya, geleneksel medyaya kıyasla çok daha düşük maliyetle içerik üretimi ve paylaşımına olanak sağladığı için alternatif medya örnekleri ve yurttaş gazeteciliği gibi oluşumlara öncülük etmektedir" (Akca, 2014: 29). Ancak katılımcı gazetecilik uygulamaları, yurttaş gazeteciliğinden farklı olarak okurların haber üretim süreçlerine gazetecilerin gözetiminde ve belirlediği çerçevede katılımını ifade etmektedir. Çevikel de (2013: 2) katılımcı gazeteciliğin, "kullanıcıların haber üretimine katılımlarını betimlemek için geliştirilmiş bir diğer kavram olan yurttaş gazeteciliğinden, söz konusu katılımın medya kuruluşları tarafından sağlanması noktasında ayrıldığına" işaret etmekte ve yurttaş gazeteciliği medya profesyonellerinin katkısı olmadan gerçekleşirken, katılımcı gazeteciliğin profesyonel gazeteciler tarafından okurlara sunulan bir olanak olduğunun altını çizmektedir. Çevikel (2013: 8) katılımcı gazetecilik uygulamalarını haber üretiminin beş aşamasıyla ilişkilendirerek değerlendirmekte ve şöyle sıralamaktadır:

- Habere erişim aşaması: İçerik gönderme çağrısı
- Haberi seçme-filtreleme aşaması - Okurun katılımı yok

- Haberi düzenleme aşaması: Yurttaş haberleri, yurttaş blogları
- Haberin dağıtım aşaması: İçerik hiyerarşisi, kişiselleştirme, sosyal medyada paylaşma
- Haberi yorumlama aşaması: Okur yorumları, anketler, forumlar, kolektif söyleşiler

Katılımcı gazetecilik uygulamaları Türkiye'deki gazeteler açısından değerlendirildiğinde ise, günümüzde tüm ulusal gazetelerin online yayın yapan web siteleri bulunduğunu söylemek mümkündür. Daha fazla okura ulaşmayı hedefleyen gazeteler, okurlarının katılımına yönelik uygulamalara yönelmektedir. Bu alanda en aktif örneklerden biri Hürriyet Gazetesi'dir. Hürriyet, 2014 yılından itibaren Hürriyet Dünyası uygulamasına geçerek, okur katılımı açısından daha aktif hale gelmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26506033.asp> Erişim: 14.02.2016). Gazete, okurlarına Facebook, Twitter, Google +, Pinterest, Instagram, Friendfeed gibi farklı sosyal medya platformları üzerinden seslenmekte ve okur katılımına da olanak tanıyan bir habercilik hizmeti sunmaktadır. "Hürriyet Sosyal" ile okurlar içerik oluşturma ve içerik kontrolüne katılabilmektedir. "Hürriyet Bana Özel" uygulaması ile okurlar gazetelerini kişiselleştirerek sadece kendi ilgi alanlarındaki haberleri okuyabilmekte; ayrıca sisteme kayıt yaparak kendi bloglarını oluşturabilmekte, ilgilerini çeken haberleri paylaşabilmekte, yorum yapabilmektedir.

Katılımcı gazetecilik uygulamalarını aktif olarak kullanan bir başka örnek ise 2014 yılında kağıt baskısına son vererek sadece web sitesinden yayınına devam eden Radikal gazetesidir. Radikal, "Senden Haber" uygulaması doğrultusunda, "Hiçbir muhabirin yakalayamadığı haberler sende ise Radikal editörleriyle paylaş, haberlerin Radikal.com.tr'de yayımlansın" çağrısı yapmış ve okurlarını muhabirlik yapmaya davet etmiştir (http://www.radikal.com.tr/sendenhaber/tum_haberler/ Erişim: 14.02.2016). Yine Radikal Gazetesi "Canlı Yazışları" uygulaması ile gazetenin editörleriyle gündem ile ilgili görüşlerini paylaşabilme ya da davetli konuklarla canlı söyleşi yapabilme olanağını okurlarına sunmuştur (<http://www.radikal.com.tr/yaziisleri/> Erişim: 14.02.2016). Habertürk Gazetesi ise 2015 yılında hayata geçirdiği "HT Dokun" uygulaması ile okurlarına gazetede yazılmış satırlarla yetinmeyip, aynı zamanda haberin arka plan görüntülerini izleme ve hatta gün içerisinde muhabirlerin yaptığı röportajlara canlı bağlanıp soru sorma fırsatı sağlamaktadır (<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1150328-siz-de-dokunun> Erişim: 14.02.2016).

Örneklerden de görüldüğü gibi Türk basını katılımcı gazetecilik uygulamalarını hayata geçirerek okurlarına, haberlerin altına yorum yapabilme, fotoğraf ve video paylaşabilme, forumlar aracılığıyla birbirleriyle ya da e-mail ile gazetenin muhabiri, yazarı, editörü ile iletişim kurabilme, doğrudan röportaja katılabilmeye; böylece haberin üretim sürecine dahil olabileme olanağı sunmuştur.

1.1. Gazetecilikte Okur Yorumları Uygulaması ve Etik Sorunlar

Türkiye'deki gazetelerin katılımcı gazetecilik uygulamalarından en yaygın olarak kullandıkları şüphesiz okur yorumlarıdır. Özellikle ulusal düzeyde yayın yapan yaygın gazetelerin büyük bir kısmı okurlarına haberlerin altına üye olarak ya da üyelik talep etmeden ücretsiz olarak yorum yapabilme olanağı sunmaktadır. 2013 yılında medya kuruluşlarında katılımcı gazetecilik uygulamalarını araştıran Çevikel (2013: 11) araştırmaya örneklem olarak seçtiği 30 günlük gazeteden 23'ünün okur yorumlarına yer verdiğini ve okur yorumlarının "sosyal medyada paylaşma"dan sonra en yaygın katılımcı gazetecilik uygulaması olduğunu ortaya koymuştur.

Okur yorumları okurların güncel konularla ve toplumsal sorunlarla ilgili kişisel görüşlerini paylaşabildikleri, tepkilerini gösterebildikleri ve demokratik katılım olanağı buldukları platformlardır. Okur yorumları aracılığıyla okurlar kendi bloglarının sınırından çıkarak daha geniş kitlelere ulaşma imkanı bulmuştur. Okurlar kurumsal gazetelerin web sitelerinde görüşlerini paylaşarak bu gazetelerin milyonlarca takipçisine ulaşabilir olmuştur. Öte yandan okur yorumları, gazeteciliğe yönelik bazı kazanımları da beraberinde getirmektedir. Gazeteciler, okurların haberleri okuma, yorum yapma ve beğeni istatistiklerine bakarak, okur tepkilerini anında ölçebilmekte; böylece hangi haberi hangi büyüklükte kullanacağına (içerik hiyerarşisi) ve nasıl bir kurgu içinde sunacağına karar vermektedir.

Ancak tüm bu fırsatlarla birlikte yeni medyanın gelişimi, gazetecilikte yeni etik sorunların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Okur yorumlarının denetimden geçmeden yayımlanması sosyal medyadakine benzer etik dışı söylemlerin kontrolsüzce yayımlanması sonucunu doğurmaktadır. Türkiye'de gazetecilerin sorumlulukları Basın Kanunu, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (<http://www.tgc.org.tr>, Erişim: 20.02.2016), Basın Konseyi Meslek İlkeleri (<http://www.basinkonseyi.org.tr>, Erişim: 20.02.2016) gibi yasal düzenlemelerle belirlenmesine karşın, söz konusu düzenlemelerin tamamı geleneksel gazeteciliği referans almakta ve internet gazeteciliğinin gereksinimlerini karşılamamaktadır. Oysa, daha evvel de vurgulandığı gibi günümüzde gazetelerin tamamı web siteleri aracılığıyla internet gazeteciliğini de geleneksel gazetecilikle bir arada sürdürmekte, üstelik pek çok haber portalı da bu yarışta varlık göstermektedir.

Binark ve Bayraktutan (2013: 39) yeni medyanın gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan etik sorunları şöyle sıralamaktadır:

- Özel yaşamın gizliliği
- Telif-patent hakları
- İçeriğin asıl kaynağının gösterilmemesi
- Üretilen içeriklerin doğruluğu teyit edilmeden yayımlanması
- Kişisel verilerin güvenliğinin sağlanamaması
- Veri madenciliği
- Dijital gözetim
- Haber ve ticari enformasyonun sınırlarının belirsizleşmesi
- Yeni medya ortamındaki yoğun reklam içeriği
- Yanıltıcı etiketleme ve başlıklandırma
- Nefret söylemi
- Bireyin yeni medya ortamında sadece tüketici olarak konumlandırılması.

Binark (2010: 35) bir başka çalışmasında ise yasadışı içerik, pedofili, cinsel şiddet, diğer zararlı veya saldırgan içerikler, ırkçı/nefret materyali ve aktiviteleri, reklam/ticari ikna, taraflı/yanlış enformasyon, kişisel bilginin istismarı, siber kabadayılık/taciz, finansal suçlar, kendine zarar, korsanlık ve mahremiyetin ihlalini çevrimiçi riskler olarak aktarmaktadır. Erdoğan'a göre de yeni medyanın gazeteciliğe getirdiği etik sorunlar (2014: 84) editoryal bağımsızlık, editoryal kontrol eksikliği, enformasyonun yeniden dağıtılması/telif hakları, haber-reklam-ticari enformasyon ilişkisi, çevrimiçi içeriğin yayımlanma hızı, ticari baskı, köprülerin kullanımı, doğruluk ve güvenilirlik, kaynaklar, mahremiyet, düzenleme, haber toplama yöntemleri, kaynak şeffaflığı, bloggerlar, yurttaş gazeteciler, profesyonel olmayan gazeteciler, dijital manipülasyon ile nefret söylemi ve saldırgan içeriktir. Araştırmacıların dikkati çektiği çevrimiçi riskler ve etik ihlaller arasında gazetecilik mesleği açısından ise, haber ile ticari enformasyon arasındaki sınırların belirsizleşmesi, online içeriğin çok hızlı bir şekilde ve doğrulanmadan yayınlanması, haberdeki bağlantıların yanıltıcı, hakaret içeren ya da zararlı içeriklere yönlendirebilmesi, etkileşim olanağının küfür, hakaret ve diğer nefret söylemlerine yol açması, mahremiyetin ihlal edilmesi, enformasyonun kaynağının belirsizliği ile yurttaş gazeteciliğinin, gazeteciliğin güvenilirliği ve inanılabilirliğine zarar vermesi öne çıkmaktadır (Evers: 2010).

Görüldüğü gibi yeni medyanın sağladığı olanaklar sonucu ortaya çıkan gazetecilik pratikleri, geleneksel gazetecilikte karşılaşılmayan çok sayıda yeni etik riski barındırma potansiyeli taşımakta ve internet gazeteciliğinde etik ilkelerin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim yapılan pek çok araştırma, gazetecilerin de okur yorumlarıyla ilgili kaygılar taşıdığını ortaya koymuştur. Örneğin, Singer ve Ashman (2009: 18), İngiltere'de Guardian Gazetesi'nde görev yapan gazetecilerle görüşmüş, gazetecilerin özgürlük ve diyalog ile gazetecinin kendi güvenilirliği ile sorumluluk duygusu arasında nasıl bir denge kuracakları konusunda bir mücadele verdiklerini tespit etmiştir. Nielsen'in (2012) 36 gazeteden 582 gazeteci ile yaptığı ankete göre ise gazeteciler, okurların online olarak yorum yapma hakları olduğunu, fakat istedikleri her yorumu yapabilmelerinden ve saldırgan olmalarından hoşlanmadıklarını ortaya koymuştur. Nielsen (2014), bir başka çalışmasında online okur yorumlarının gazetecilerin çalışma pratiklerini, çalışma yerlerini ve haberin içeriğini nasıl etkilediği araştırmıştır. Bu çalışmaya göre gazeteciler, web platformlarını okur ile paylaşmaya karşı olmamakla birlikte anonim kullanıcılardan hoşlanmamakta ve okur katkısını reddetmektedirler. Santana (2011) ise Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük günlük gazetelerindeki muhabirlerin online okur yorumlarının içerikleri konusunda tedirgin olduğunu ve duyguların yükselebildiği anonim tartışma platformlarını sağlayan kendi gazeteleri konusunda umutsuzluğa düştüğünü belirlemiştir. Richardson ve Stanyer da (2011) 2011 yılında yaptıkları bir araştırma ile İngiliz fikir gazeteleri ile tabloid gazetelerinin web sitelerinde sunulan interaktif fırsatlar ve bu gazetelerin okurlarının bu fırsatları, görüşlerini ifade etmek için nasıl kullandıklarını araştırmıştır. Araştırmaya göre her iki tür gazetenin okurları da sunulan fırsatlardan yeterince faydalanmamaktadır. Yazarlara göre online tartışmaların müzakereci demokratik potansiyeli, müzakereci idealden oldukça uzak bir noktadadır. Araştırmacıların elde ettiği bir başka bulgu ise haber disiplinlerine ilişkindir. Richardson ve Stanyer'e (2011: 7) göre okurlar bazı konulara diğerlerinden daha fazla yorum yapma eğilimi göstermektedir. Okurlar en fazla yorumu ise iç politika ve parti politikalarına yapmaktadır (Richardson ve Stanyer (2011: 9). Hermida ve Thurman da (2008), İngiliz gazetelerinin web sitelerinin okur yorumlarına nasıl yer verdiğini incelemiştir. Bu çalışma sonucuna göre gazetelerin bilinirlik ve güvenilirliği zedelememek ve legal konular konusunda ihlaller yapmamak için okur yorumlarına editoryal sınırlamalar getirmeyi tercih ettiği görülmüştür.

Türkiye'deki gazeteler incelendiğinde ise okur yorumlarının etik ihlaller bakımından en sorunlu alanlardan biri olduğu görülmektedir. Örneğin, Korap Özel'in (2016) tecavüz haberlerine yapılan okur yorumlarına yönelik araştırması, gazetelerin okur yorumlarını etik süzgeçten ve denetimden geçirmedi

yayımladığı gerçeğini ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre tecavüz haberlerinin altına yazılan yorumlarda en fazla rastlanan etik ihlal nefret söylemi olmuştur. Yorumların yüzde 67'sinde nefret söylemi bulunmaktadır. Okur yorumlarının yüzde 33'ünde ise taciz, tehdit gibi söylemlerle birlikte siber kabadayılık görülmüştür. Okurların, yorumlarında sıklıkla şiddeti ve tecavüzü meşru gören, ayrımcı, alay eden/küçümseyici ifadeler kullandıkları, açıkça küfür/hakaret yayımladıkları ve beddua ettikleri örneklerle ortaya konmuştur. Okur yorumlarına ilişkin bir başka çalışma ise Ayhan ve Aydın (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de büyük infial yaratan Özgecan Aslan cinayetiyle ilgili iki haber sitesinde yer alan yorumları inceleyen araştırmacılar, yorumlarda sıklıkla hakaret ve şiddet, hukuki sisteme yönelik eleştiri-öneri, ideolojik yorum ve siyasi iktidar eleştirisine rastlandığını tespit etmiştir. Türkiye'deki haber portallarında yayımlanan okur yorumlarını ele alan Dirini de (2010: 91), haberlerden okur yorumlarına taşınan dilin nefret söylemini körükleyen, hatta örgütleyen bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Dirini (2010: 67), yaptığı araştırma ile nefret söyleminin okur yorumlarında, okur yorumlarında ifade edilen beğenilerde, okur yorumlarında kullanılan isimlerde yeniden üretildiğini ortaya koymuştur. Oysa ki gazeteciler, sadece yazdıkları haberden değil yönettikleri sayfada haberlerin altına yazılan okur yorumlarında da sorumludur. Okur yorumlarında etik sorumluluğun sadece okura bırakılması kabul edilemez bir durumdur.

Literatürde yer alan çalışmalarda da görüldüğü gibi okurlar, yorum platformunu gerçek amacı doğrultusunda kullanma konusunda olumsuz örnekler sergilemekte, bununla birlikte gazeteciler de okur yorumlarına profesyonel kaygılarla mesafeli yaklaşmaktadır. Söz konusu veriler, gazetecilikte etik ilkelerin internet gazeteciliği ve katılımcı gazetecilik uygulamaları da dikkate alınarak yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Türk basınının en yaygın kullandığı katılımcı gazetecilik uygulamalarından olan okur yorumları ise etik sorunları yansıtmaya gebe bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, gazetecilerle görüşülerek katılımcı gazetecilik uygulamalarından okur yorumlarının ortaya çıkardığı etik sorunlar tespit edilmeye ve çözüm önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMA

Araştırmanın Önemi, Yöntem ve Örneklem: Konuya ilişkin literatürdeki çalışmalar daha çok gazetecilerin okur yorumlarına ilişkin tutumlarını belirlemeye ve okurların platformu kullanma pratiklerini incelemeye odaklanmıştır. Araştırmanın kuramsal kısmında aktarıldığı gibi Türkiye'deki az sayıda çalışma ise okur yorumlarına yönelik analizleri kapsamaktadır. Bu çalışma ise, gazetecilerle görüşerek okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunları sistemli bir şekilde kategorileştirmeyi ve gazetecilerin de önerileri doğrultusunda etik sorunları gidermeye yönelik çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, literatürdeki çalışmalar ışığında, araştırmacı tarafından okur yorumlarındaki etik sorunlara ilişkin kategoriler oluşturulmuş; bu kategoriler gazeteciler Volkan Şahin ve Bertan Ağanoğlu tarafından da gözden geçirilmiştir. Oluşturulan 22 alt ve 8 ana kategori doğrultusunda bir görüşme formu oluşturulmuş ve araştırmaya katılan tüm gazetecilerden kategorileri değerlendirmeleri istenmiştir. Gazetecilere yeni kategori eklemek isteyip istemedikleri de sorulmuştur. Araştırma kapsamında kullanılan kategoriler şu şekildedir:

- Nefret söylemi: Küfür/ hakaret, şiddeti meşrulaştırıcı ifadeler, ayrımcı ifadeler (cinsel ayrımcılık, cinsel saygınlığa yönelik ifadeler, ırkçı, yabancı düşmanı, etnik milliyetçi, homofobik ifadeler), intiharı teşvik, beddua, alay - küçümseme.
- Mahremiyetin ihlali: Cinsel hayatın mahremiyetinin ihlali, sağlık durumunun mahremiyetinin ihlali, dini inancın mahremiyetinin ihlali.
- Siber kabadayılık: Okurların birbiriyle tartışması, okurun gazeteye/gazeteciye hakaret etmesi, tehdit, habere konu kişilere yönelik linç, iftira/ yanaltıcı bilgi, argo ifadeler.
- Yasadışı içerik: Terör propagandası, pedofil-grooming, finansal suçlar vb.
- Okurların reklam içeriği yayınlaması
- Telif/patent haklarının ihlali
- Dijital gözetim
- Okur yorumlarının sansürlenmesi: Gazeteler tarafından sadece egemen söylemle örtüşen okur yorumlarının yayımlanması, eleştirel görüşlerin sansürlenmesi.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda İstanbul ve İzmir'de ulusal bazda yayın yapan çeşitli gazetelerde görevlerini sürdüren 12 gazeteci ile yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan gazetecilerin hepsi hala aktif gazetecilik hayatına devam etmekte, 7'si ulusal gazetelerde (geleneksel basında) ve 5'i de bu gazetelerin web sitelerinde görev yapmaktadır. Böylece çalışma kapsamında hem geleneksel basını hem de yeni medyayı temsil eden gazetecilerin görüşlerine ulaşılması hedeflenmiştir.

Çalışmada nitel (kalitatif) araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. "Yarı yapılandırılmış görüşme tam yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme arasındadır" (Merriam, 2013: 88). Bu görüşmelerde hem önceden hazırlanan bir form kullanılmakta hem de görüşülen kişilerin açık uçlu

sorulara yanıt vererek problemi kendi bakış açısıyla anlatması istenmektedir. “Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşme klavuzu yarı yapılandırılmış görüşme sorularını içerir, sorular esnek, genellikle her katılımcıdan spesifik veriler toplanmaktadır, görüşmenin büyük bir kısmı açıklığa kavuşturulması istenen sorular veya sorunlardan oluşur, önceden belirlenmiş ifade ve soru ayrıntıları ise yoktur” (Merriam, 2013: 87).

Araştırma verileri, 15 Şubat- 15 Mart 2016 tarihleri arasında Hürriyet, Milliyet, Habertürk, Sabah ve Sözcü gazetelerinde gazeteci olarak görev yapmakta olan 12 gazeteci ile görüşülerek toplanmıştır. Öncelikle araştırmaya katılmayı kabul eden gazetecilere araştırmacı tarafından hazırlanmış ve okur yorumlarındaki etik ihlal kategorilerinden oluşan formlar verilmiş ve kategorilere katılıp katılmadıklarını işaretlemeleri istenmiştir. Daha sonra gazetecilerden önceden hazırlanmış sorularla ilgili görüşlerini yazmaları talep edilmiştir. Gazetecilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda ise konuyu derinleştirebilmek ve verilen yanıtları netleştirebilmek amacıyla gazetecilere önceden yapılandırılmamış yeni sorular yöneltilmiştir. Görüşülen kişilerin isimlerinin araştırmada kullanılabilmesi için ise her birinden izin alınmıştır. Araştırmaya katılan gazetecilerin listesi aşağıda yer alan Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Gazetecilerin Listesi

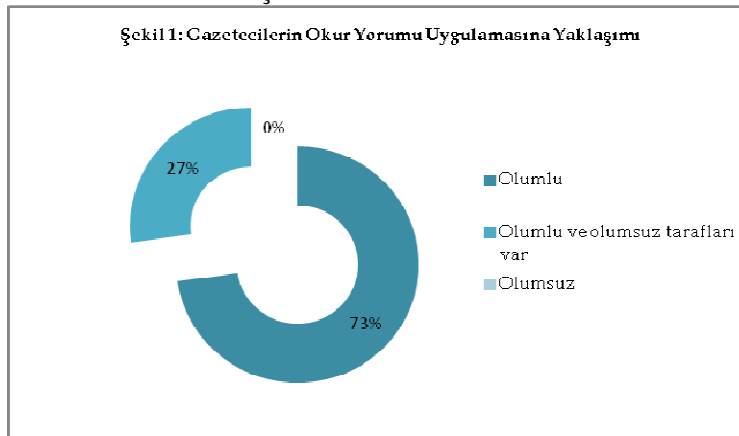
Gazeteci	Kurumu	Görevi
İzzet Doğan	Hürriyet	Sorumlu Yazışları Müdürü
Mustafa Bakacak	Hürriyet	Editör
Volkan Şahin	hurriyet.com.tr	İnternet Editörü
Bertan Ağanoğlu	Milliyet	Yazışları Müdürü
Belma Akçura	Milliyet	Ombudsman
İhsan Dindar	milliyet.com.tr	İnternet Editörü
Metin Sever	Sabah	Yazışları Müdürü
Erkan Sevenler	sabah.com.tr	İçerik Yöneticisi
Barış Erkaya	haberturk.com	Genel Yayın Yönetmen Yardımcısı
Melis Apaydın İde	Habertürk	Muhabir
Mediha Olgun	sozcu.com.tr	Sorumlu Yazışları Müdürü
Yalçın Bel	Sözcü	Muhabir

Araştırmanın Amacı: Okur yorumları ulusal gazetelerin en yaygın katılımcı gazetecilik uygulamalarından biri olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde pek çok ulusal gazetenin web sitesinde okurlar haberlerin altına yorum yapma olanağı bulabilmektedir. Bununla birlikte okur yorumlarındaki nefret söylemi ve etik dışı ifadeler giderek artmakta, tehdit, ayrımcılık, küfür gibi ifadeler bu platformların amacı dışında kullanımı sonucunu doğurmaktadır. Gazetelerin bu konudaki denetimi ise yetersiz kalmaktadır. Bu araştırma, sektörün içindeki gazetecilerin konuya bakışını ortaya koyarak, okur yorumlarında en fazla rastlanan etik sorunları tespit etmeyi ve etik ihlalleri azaltmak için öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Araştırmada şu sorulara yanıt bulmak amaçlanmıştır.

1. Gazetecilere göre, okur yorumlarındaki etik ihlal kategorileri nelerdir?
2. Okur yorumlarında en fazla yapılan etik ihlaller hangileridir?
3. Haber disiplini ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında bir ilişki var mıdır?
4. Okur yorumlarında en fazla etik ihlal, hangi haber disiplinlerinde ortaya çıkmaktadır?
5. Ulusal gazetelerin web sitelerinde okur yorumlarına yönelik denetim nasıl işlemektedir?
6. Okurların nickname ya da gerçek isim kullanması ile etik ihlal oranı arasında bir ilişki var mıdır?
7. Haberlerde yapılan etik ihlaller ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında ilişki var mıdır?
8. Gazetecilerin okur yorumlarındaki etik ihlallerin azaltılabilmesi için önerileri nelerdir?

3. BULGULAR

3.1. Gazetecilerin Okur Yorumlarına İlişkin Tutumu

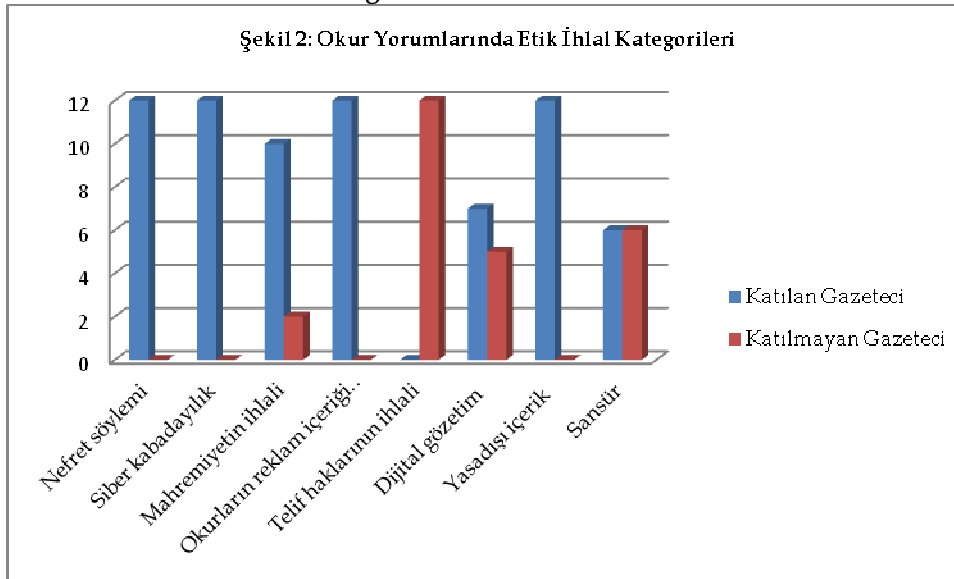
Araştırma kapsamında gazetecilerin okur yorumları uygulamasına yönelik tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Görüşülen gazetecilerin 8'i (%73) okur yorumlarının hem olumlu hem de olumsuz tarafları olduğunu söylerken, 3'ü (%27) ise okur yorumlarını olumlu bulduğunu ifade etmektedir. Hiçbir gazeteci okur yorumlarını tek başına olumsuz olarak değerlendirmemiştir. Gazeteciler, yorum uygulamasını okurun katılımı/görüşlerini ifade etmesi bakımından olumlu bulmakta; ancak etik sorunlara da dikkat çekmektedir.

Melis Apaydın İde, okur yorumlarının sağladığı kazanımları şöyle açıklamaktadır: "Etik kurallara uygun olarak yapıldığı takdirde okur yorumları, gazeteci ve okur arasında organik bir bağ kurmakta, okurun habere olumlu ya da olumsuz reaksiyonunu anında gözlemleme olanağı sağlamaktadır. Etik kurallar ihlal edildiğinde kırıncı, onur zedeleyici bir sonuç doğurması ise olumsuz tarafı."

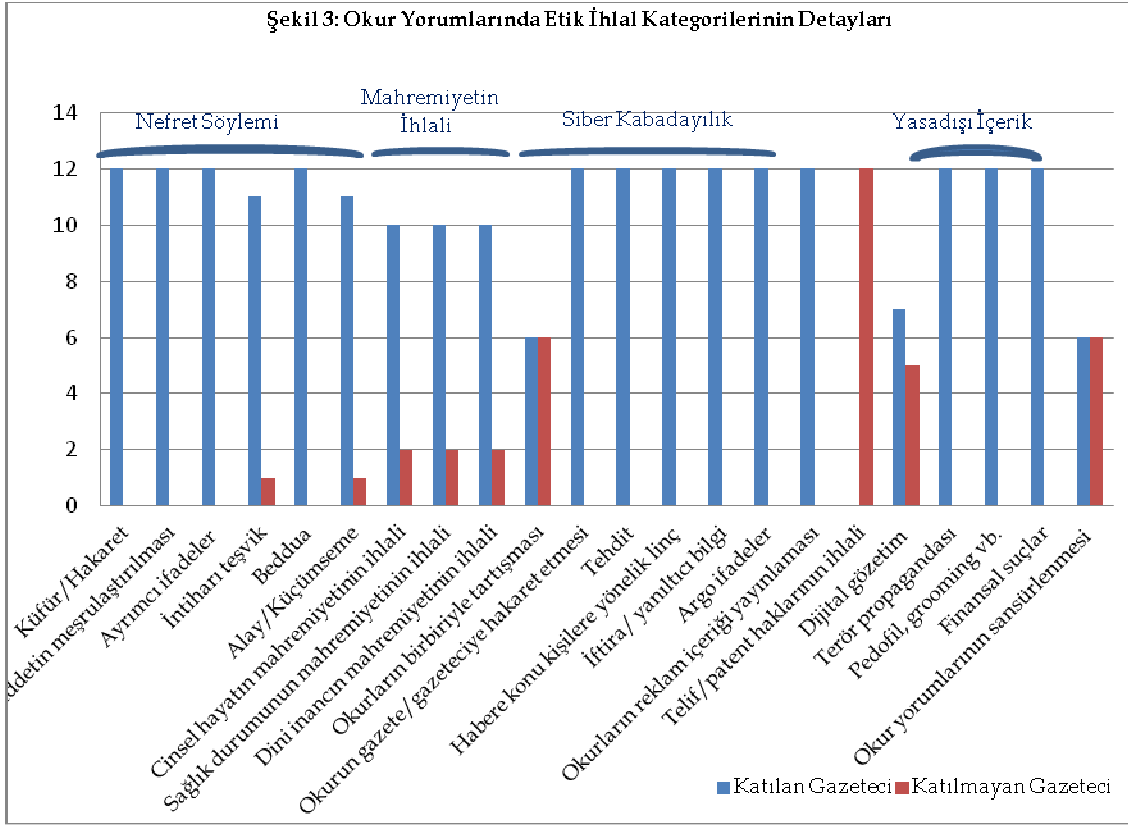
Volkan Şahin ise içerik hiyerarşisi belirlemede okur yorumlarının büyük önem taşıdığına işaret etmektedir: "Okur yorumları sayesinde haberlerle ilgili anlık olarak feedback alma imkanı buluyoruz. Okur yorumları içerik hiyerarşisini belirlemede çok önemli bir veri. Gazeteci olarak hangi haberi manşet yapacağız, hangi haberi nasıl sunacağız, buna sadece editöryal süreç sonucunda değil, okurlardan gelen tepkileri de dikkate alarak karar veriyoruz. Bizim için iki veri önemli: Birincisi takip ettiğimiz haberlerin tıklanma sayısı, ikincisi okur yorumları. Bir habere beklediğimiz sayıda yorum gelmiyorsa ya da bizim habere baktığımız açıda yorum gelmiyorsa durup düşünmeye, haberi yeniden değerlendirmeye çalışıyoruz. Kapağı (ana sayfadaki görseller) belirlerken de okur yorumlarına dikkat ediyoruz. Bazen okurlar bizim çok önemsemediğimiz bir haberin içindeki bir detaya büyük ilgi gösteriyor. O zaman haberi yeniden kurgulayıp o detayı ön plana çıkarabiliyoruz."

Görüldüğü gibi gazeteciler, okur yorumlarının gazeteciye sağladığı olanaklar nedeniyle uygulamaya olumlu yaklaşmakta; ancak yarattığı etik sorunların ciddiyetinin de altını çizmektedir. Gazetecilerin okur yorumlarında dikkat çektikleri etik ihlaller, Şekil 2, 3 ve 4'te gösterilmiştir.

3.2. Okur Yorumlarında Etik İhlal Kategorileri

Araştırma kapsamında görüşülen gazetecilerden okur yorumlarındaki etik ihlal kategorilerine katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiş ve eklemek istedikleri kategoriler sorulmuştur. Gazeteciler 22 başlık altında değerlendirmede bulunmuş, bu başlıklar araştırmacı tarafından sekiz ana kategori altında sınıflandırılmıştır (Şekil 2). Buna göre araştırmaya katılan 12 gazetecinin tamamı (%100), Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin web sitelerindeki okur yorumlarında "nefret söylemi", "siber kabadayılık", "yasadışı içerik paylaşımı" ve "reklam içeriği paylaşımı" kategorilerinde etik ihlal yapıldığı görüşündedir. Araştırmaya katılan gazetecilerin 10'u (%83) okur yorumlarında mahremiyetin ihlal edildiğini savunurken; okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılması ve gazeteler tarafından egemen söylem doğrultusunda sansürlenmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Buna göre gazetecilerin 7'si (%58) okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılabilme riskinin etik sorun teşkil ettiğini vurgularken, 5'i (%42) bu görüşe katılmadığını ifade etmiştir. Gazetecilerin 6'sı (%50) gazeteler tarafından sadece egemen söylemle örtüşen okur yorumlarının yayımlanması, kamuoyu oluşturma amacıyla manipüle edilmesi ve eleştirel görüşlerin sansürlenmesinin etik sorun yarattığı görüşünü savunmuştur. Gazetecilerin diğer yarısı (%50) ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir. Gazeteciler, yeni medyanın önemli etik sorunlardan biri olan telif haklarının ihlalinin ise okur yorumlarında yaşanmadığı görüşünde hemfikirdir. Gazetecilerin 22 başlıktaki detaylı kategori değerlendirmesi ise aşağıda yer alan Şekil 3'te gösterilmiştir.

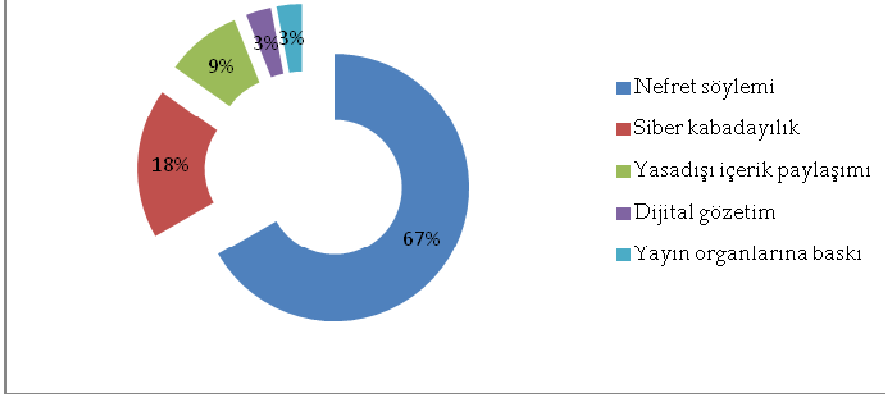
Gazetecilerin küfür/ hakaret, şiddeti meşrulaştıran ifadeler, ayrımcı ifadeler (cinsel ayrımcılık, cinsel saygınlığa yönelik ifadeler, ırkçı/yabancı düşmanı, etnik milliyetçi, homofobik ifadeler vb.), intiharı teşvik, beddua, alay/küçümseme gibi başlıklara verdikleri yanıtlar “nefret söylemi” kategorisi altında birleştirilmiştir. Şekil 3’e bakıldığında 12 gazetecinin tamamının (%100) küfür/hakaret, şiddetin meşrulaştırılması, ayrımcılık ve beddua paylaşımlarını Türk medyasında okur yorumlarında etik sorunlar arasında gördüğü ortaya konmuştur. Gazetecilerin 11’i (%92) okur yorumlarında intiharı teşvik edici ve alaycı/küçümseyici söylemlere rastlandığını savunurken, birer kişi ise (%8) bu iki etik ihlalin gerçekleşmediği yönünde kanaat bildirmiştir. Nefret söyleminin alt kategorilerine bakıldığında gazetecilerin okur yorumlarında nefret söylemini ciddi bir etik sorun olarak gördüğü kanaati oluşmuştur.

Gazetecilerin cinsel hayatın mahremiyetinin ihlali, sağlık durumunun mahremiyetinin ihlali, dini inancın mahremiyetinin ihlali gibi başlıklara verdikleri yanıtlar, “mahremiyetin ihlali” kategorisinde birleştirilmiştir. Şekil 3’te detaylı yanıtlara bakıldığında gazetecilerin 10’unun (%83) her üç kategoriye katıldığı ve 2’sinin (%17) ise üç kategoride de ihlal yapıldığını düşünmediği görülmektedir.

Okurların birbiriyle tartışması, okurun gazete/gazeteciye hakaret etmesi, tehdit, habere konu kişilere yönelik linç, iftira/yanıltıcı bilgi, argo ifadeler gibi başlıklar “siber kabadayılık” kategorisi altında değerlendirilmiştir. Şekil 3’te detaylı yanıtlara bakıldığında gazetecilerin tamamının okurun gazete/gazeteciye hakaret etmesi, tehdit, habere konu kişilere yönelik linç, iftira/yanıltıcı bilgi, argo ifadelerin okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunlar olduğu konusunda fikir birliği içinde olduğu belirlenmiştir. Okurların, okur yorumları aracılığıyla birbirleriyle tartışmaya girmesi konusunda ise gazeteciler arasında görüş farkı bulunmaktadır. Gazetecilerin 6’sı (%50) okurların birbirleriyle tartışmalarında etik açıdan sorunlu ifadelerle rastlandığını savunurken, diğer yarısı ise bu görüşe katılmamaktadır.

Gazetecilerin terör propagandası, pedofil, grooming, finansal suçlar gibi başlıklara verdikleri yanıtlar “yasadışı içerik paylaşımı” kategorisi altında birleştirilmiştir. 12 gazetecinin tamamının (%100), her üç başlığın okur yorumlarında etik sorun yaratan konular arasında yer aldığı hususunda uzlaştığı görülmektedir. Gazetecilerin tüm kategoriler içinde en önemli gördükleri etik ihlaller ise Şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 4: Gazetecilere Göre Okur Yorumlarındaki En Önemli Etik İhlaller

Gazetecilere, okur yorumlarında en önemli gördükleri etik ihlaller sorulmuş ve ilk üç başlığı belirtmeleri talep edilmiştir. Her tekrar eden başlığa bir puan verilerek kategorilerin skorları tespit edilmiştir. Buna göre gazetecilerin 5'i doğrudan nefret söylemi, 6'sı hakareti, 6'sı ayrımcılığı, 3'ü şiddetin meşrulaştırılmasını, biri toplum değer ve inançlarına saldırıyı ve biri de intiharı teşviki en önemli etik sorunlar olarak ifade etmiştir. Söz konusu kategoriler "nefret söylemi" başlığı altında birleştirilmiş ve toplam skoru 22 bulunmuştur.

Diğer taraftan gazetecilerden 2'si doğrudan siber kabadayılık, 2'si tehditi, biri iftira ve biri de kişilik haklarını ihlal edici ifadeleri ilk üçte vurgulamıştır. Söz konusu başlıklar "siber kabadayılık" kategorisi altında birleştirilmiş ve toplam skoru 6 bulunmuştur. Gazetecilerden üçü ise okur yorumlarındaki terör propagandasını (yasadışı içerik) en önemli ilk üç etik ihlal arasında saymıştır ve skoru 3 olarak belirlenmiştir. Gazetecilerin önemli gördüğü diğer başlıklar ise şöyle sıralanmıştır: Gazetecilerden biri okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılmasını ve biri de okur yorumlarının yayın organlarına baskı amacıyla kullanılmasını en önemli etik sorunlar arasında saymıştır. Her birinin toplam skoru birer olarak belirlenmiştir.

Söz konusu veriler değerlendirildiğinde (Şekil 4) ise görüşülen gazetecilerin, Türkiye'de ulusal gazetelerin web sitelerinde yer alan okur yorumlarında, en önemli gördükleri etik ihlalin nefret söylemi (%67) olduğu tespit edilmiştir. Bunu, siber kabadayılık (%18) takip etmektedir. Gazetecilere göre okur yorumlarının yarattığı diğer önemli etik sorunlar yasadışı içerik paylaşımı (%9), okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılması ya da kullanılabilme ihtimali (%3) ve yorum uygulamasının yayın organlarına baskı kurmak amacıyla kullanılmasıdır (%3).

Gazetecilerin konuya ilişkin yorumları da, nefret söylemi ve siber kabadayılık en önemli etik sorunlar olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Okur yorumlarının etik ihlaller nedeniyle fikir tartışması platformu olmaktan uzaklaşmasına işaret eden gazeteci İzzet Doğan, şöyle konuşmaktadır: "Okur yorumlarının hakaret ve iftira içermesi bana göre en önemli etik sorundur. Karşı görüş açıklama, içerikle ilgili fikir tartışması kesinlikle bu sorunun dışındadır. Ancak ne yazık ki bu konudaki kriterler kurumların iktidar karşısındaki duruşuyla ilgili olarak değişebilmektedir. Ne yazık ki demokratik fikir tartışması platformları oluşturulamamaktadır. Olay, sonunda bireysel hakaretlere, kavgalara dönüşmektedir. Demokratik kriterler çerçevesinde tartışma kültürü bir türlü yeşerememektedir."

Melis Apaydın İde de, haberlerin altında yer alan 'yorum yap' başlığının okur tarafından, "Dilediğimi söyleyebilirim, hakaret edebilirim, bu alanda serbestim" şeklinde algılandığını vurgulamakta ve "Bu özgürlüğe sahip olduğunu düşünen okurların, haberi beğenmediğinde en sık başvurduğu yöntem ise 'küfür, hakaret' etmek. Bir okurun başlattığı bu söylem, başka okurların da işin içine girmesiyle daha da büyüyor. Karşıt görüşte iki okurun haberi yorumlarken birbirine hakaret ettiğini, küfüre varan söylemlerle bunu sürdürdüğünü, hatta tehdit etmeye varan bir sürecin içine girildiğini çok sık gözlemliyoruz" diye konuşmaktadır.

Mustafa Bakacak ise okur yorumlarında en sık karşılaşılan etik ihlalleri şöyle sıralamaktadır: "Okurların bir makale ya da haberle ilgili görüşlerini beyan etmeleri dijital gazeteciliğin en önemli avantajı, ancak kontrolsüz bırakıldığı takdirde ciddi etik sorunlara neden oluyor. Nefret söylemleri, ağır hakaretler, terör propagandaları, suç, suç örgütlerini ve suç örgütü liderlerini savunmak ya da övmek, intiharı teşvik, şiddeti meşrulaştırma ifadeleri, küfür, cinsel ayrımcılık okur yorumlarında en fazla gördüğümüz etik ihlaller."

Belma Akçura ve Metin Sever'e göre ise en önemli etik sorun okur yorumlarındaki ötekileştirmedir. Sever, "Temel sorun sanırım her türlü 'ötekileştirmenin' ve nefret suçunun çok rahat şekilde dolaşıma girmesi ve bu yolla meşrulaşma" derken, Akçura ise bu konuda şu yorumu yapmaktadır: "Bir okur yorumunun yaratabileceği en önemli etik sorun, okuduğu haber ya da makale üzerinden yaratacağı algıdır. Bu genellikle anlayış, hoşgörü, saygıdan yoksun okur yorumlarında kendini gösteriyor. O zaman ortaya çıkan şu oluyor: İnsanlar bu ülkede zor öğreniyor, empati yapmıyor, sevgi ve saygı ise yok. Ayrımcı bir dil yaratarak herkes bir diğerini ötekileştiriyor. Örneğin bir Kürt siyasetçi bir konuyla ilgili görüş bildirdiğinde, okur hemen 'biri şuna haddini bildirsın' diyebiliyor."

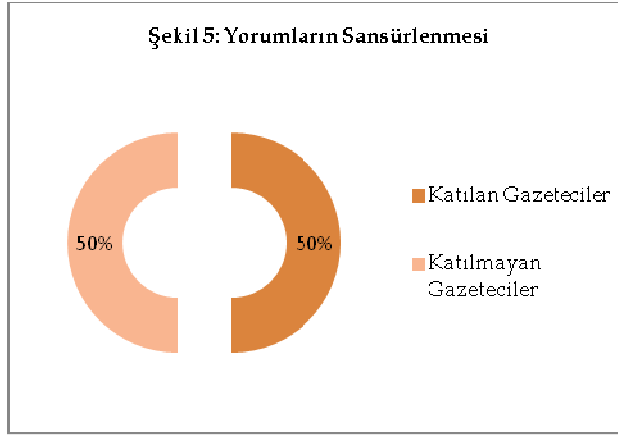
Okur yorumlarında etnik ayrımcılığın da kendine kolayca yer bulabildiğinin altını çizen İhsan Dindar ise, şunları kaydetmiştir: "Hakaretamiz ifadeler ve nefret söyleminin kullanımı ciddi sorunlar. Örneğin herhangi bir yerde bir kişinin işlemiş olduğu suçun, okur tarafından zanlının etnik kimliği çerçevesinde değerlendirildiğini, genelleyici bir yaklaşımla ayrımcı ve ırkçı dille bütün bir etnisiteye mal edildiğini görebiliyoruz. Bir diğer örnek olarak da -ki bu sıklıkla karşılaştığımız bir durum olmuyor, tecavüz haberinde mağdurun giyim kuşama, bulunduğu ortam ve zaman (gecenin geç saatleri olması vs) kimi okurların yorumlarında yer alabiliyor. Tabii bu gibi okur görüşlerinin içeriği nefret söylemi, hakaret, şiddeti meşrulaştırma ve suça teşvik olduğundan evrensel ilkeler ve yayın politikası çerçevesinde yorum onaylanmıyor."

Barış Erkaya ise okur yorumlarının gazete ve gazeteciyi baskı altına almak amacıyla kullanılmasının ciddi bir sorun olduğuna dikkat çekmektedir: "Bana göre etik ihlaller içinde en önemlisi hakaret, kişilik haklarının ihlali, toplum inanç ve değerlerine saldırı, ırkçılık ve yayın organlarının yayın özgürlüğüne saldırıda bulunulması. Tahmin ediyorum ki diğer gazetecilerden ilk saydığım maddelere çok daha fazla yorum gelecektir. Fakat ben son madde üzerinde özellikle durmak istiyorum. Toplumda ve okurlar cephesinde genellikle bilgisizlikten kaynaklı bir okur sansürü eğilimi dikkat çekiyor. Her geçen gün giderek artan bu sansür, kendi inancına veya düşüncesine uymayan içeriklerin veya haberlerin aşağılanması, sosyal medyada da manipüle edilerek kullanılması suretiyle toplumda yayına karşı düşmanlık yaratma gibi sonuçlara kadar varıyor. Elbette okur yorumları bizim için aynı zamanda bir kontrol mekanizması da. Yorum editörlerimizin uyarılarıyla, bilinçli okurlarımızın yaptıkları yorumlardan geri bildirimle haberlerimizde yer alan bazı gözden kaçmış ya da yanlış ayrıntıları düzeltme imkanımız oluyor. Fakat çoğunlukla yorum mekanizması bir kısım okur tarafından yazarı, gazeteciyi baskı altına almak ve toplumda yazar hakkında haksız şekilde ve manipülatif yöntemlerle infial yaratmak amaçlı kullanılabilir. Giderek tehlikeli hale gelen bu okur profilinin denetimi de her geçen gün biraz daha zorlaşıyor."

Erkan Sevenler'e göre ise okur yorumlarındaki etik ihlalleri önem sırasına koymak aslında mümkün değil. Çünkü ihlalin önemi, yorumun yaratacağı sonuçla ilintili: "Okur yorumlarının etik sorunlara yol açması her zaman mümkün. Etik kurallara duyarlı medya kuruluşlarının okur yorumlarını onay sistemi kullanarak yayına alması olumlu bir davranış olsa da sosyal medya olarak tabir edilen ve görece denetimsiz bırakılan alan, etik ihlallere çok daha fazla alet olmaktadır. Bana göre etik ihlaller konusunda bir önem sırası yapmak mümkün değil. Örneğin bir etik ihlal, basın mesleği açısından çok önemli görülürken, önemsiz görülebilecek bir başka ihlal ise bir gencin onurunu zedelediği için intiharına sebep olabilir. Etik ihlaller, toplumsal ve kişisel etkileri göz önüne alınarak, yaratabileceği ve yarattığı tahribatla değerlendirilmelidir. Önceliğimiz insan olduğu sürece her etik ihlal oldukça önemlidir ve bence mesleki fikir beyanından öncelikli olarak ele alınmalıdır."

Elde edilen istatistik veriler ve gazetecilerin yorumları, okur yorumlarında en fazla rastlanan ve gazetecilerce önemli görülen etik ihlaller hakaret, iftira, şiddetin meşrulaştırılması, intihara ya da suça teşvik, ayrımcılık ve ötekileştirme, tehdit, terör propagandası, suça övgü vb. gibi "nefret söylemi", "siber kabadayılık" ve "yasadışı içerik" paylaşımları olduğunu söylemek mümkündür. Gazetecilerin etik ihlal kategorilerine verdikleri yanıtlarla "en önemli" gördükleri etik ihlaller kıyaslandığında ise ilgi çekici bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Gazetecilerin, okur yorumlarındaki etik ihlal kategorileri arasında değerlendirmelerine karşın, en önemli gördükleri ihlaller arasında "reklam içeriği paylaşımı" saymaması dikkat çekicidir. Bulgulara bakarak gazeteciler açısından "reklam içeriği paylaşımı"nın bir etik sorun olarak görülmeyle birlikte bunun "nefret söylemi", "siber kabadayılık" ve "yasadışı içerik" paylaşımı kadar "önemli" görülmediğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde gazetecilerin büyük bir kısmı "mahremiyetin ihlali"ni okur yorumlarında etik bir sorun olarak değerlendirmiş ama yine de en önemli gördükleri etik ihlaller arasında bu başlığı saymamıştır. Bulgulara bakarak şunu söylemek mümkündür; gazeteciler "nefret söylemi", "siber kabadayılık", "mahremiyetin ihlali", "okurların reklam içeriği paylaşımı", "dijital gözetim", "yasadışı içerik paylaşımı" ve "okur yorumlarının sansürlenmesi" başlıklarının tamamında etik ihlaller yapıldığını düşünmektedir. Ancak gazeteciler tüm bu etik ihlaller içinde üçünü (nefret söylemi, siber kabadayılık ve yasadışı içerik paylaşımı) sonuçları bakımından daha önemli bulmakta ve hassasiyet göstermektedir.

Şekil 5: Yorumların Sansürlenmesi

Yukarıda sıralanan etik ihlaller konusunda gazeteciler fikir birliği içinde olmalarına karşın, bazı etik ihlaller konusunda ise gazetecilerin farklı görüşler taşıdıkları görülmüştür. Bunlardan biri de, "gazeteler tarafından sadece egemen söylemle örtüşen okur yorumlarının yayımlanması, eleştirel görüşlerin sansürlenmesi, okur yorumlarının manipülasyon ve kamuoyu oluşturma amaçlı olarak kullanılması"dır. Gazetecilerin 6'sı (%50) okur yorumlarının çeşitli gazeteler tarafından egemen söylem doğrultusunda sansürlendiği ya da sansürlenebileceğini savunurken, diğer 6 gazeteci ise (%50) böyle bir sansür olduğu fikrine katılmadığını beyan etmiştir.

Melis Apaydın İde'ye göre böyle bir sansür "Hiç şüphesiz mümkün"dür. "İçerisinde bulunduğumuz ortamda birçok gazetenin belirli bir siyasi görüşün yanında yer aldığını görmezden gelmek 'yalancılık' olur" diyen İde, sözlerini şöyle sürdürmektedir: "Haber anlamında bir grubun çıkarlarını gözetilen bir gazete, aynı hassasiyeti okur yorumlarında da gösterecek, okur tarafından yapılacak olumsuz bir eleştirinin yaratacağı olası bir krizi önlemek konusunda çalışmalarda bulunacaktır."

İzzet Doğan ise, "Egemen söyleme aykırı söylemler ne yazık ki pek çok gazetede kendine yer bulamamaktadır. Sansürün var olma nedeni tam da bu türden manipülasyonlar için kuşkusuz" yorumunu yapmaktadır. Belma Akçura da, "Kesinlikle böyle bir risk var. Birçok sansürlenmiş haberin, manipüle haberciliğin sonuçları itibarıyla bir kamuoyu yarattığını gördük. Bu bildiği için okur yorumlarının da bu amaçla kullanıldığını söyleyebiliriz" diye konuşmaktadır. Gazetelerin toplumdaki egemen söylemle örtüşen okur yorumlarını yayımladığını düşünen Metin Sever de, "Elbette kurumlar tarafından böyle bir sansür uygulanması mümkün. Nitekim öyle oluyor" ifadesini kullanmaktadır.

Barış Erkaya ise okur yorumlarının egemen söylemi desteklemek için kullanılabilmesine, ancak bunun gazeteciliğe ciddi zarar vereceğine dikkat çekmektedir: "Okur yorumları gazeteler tarafından elbette kullanılabilir. Fakat bu yönde bir uygulama, bir süre sonra okurların habere katılımını azaltacak ve hatta okurların bu uygulamalara veya manipülasyonlara giden yayınlara girme ve haber okuma refleksini de azaltacağı için son tahlilde bu durumdan zararlı çıkan genellikle yayıncı olacaktır."

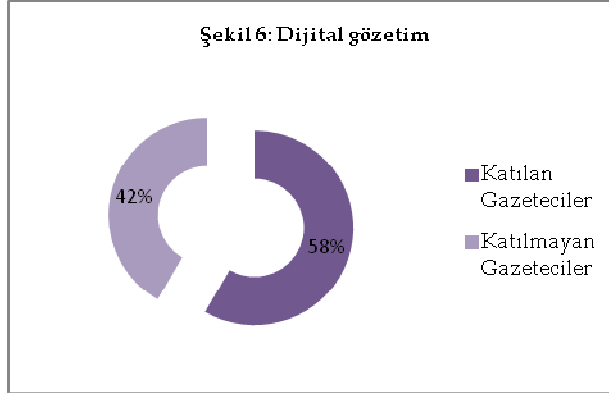
Öte yandan gazetelerin okur yorumlarını sansürlediği görüşüne karşı çıkan gazeteciler de olmuştur. Mustafa Bakacak, bu konuda şunları söylemektedir: "Tarafsız bir yayın kuruluşu için okur yorumlarının sansürlenmesi söz konusu değil, sadece etik olmayan, hakaret - küfür, içeren, suçu öven, propaganda amacı taşıyan yorumlar yayımlanmamaktadır. Bunu sansür olarak değerlendiremeyiz. Kamuoyu oluşturma ya da egemen söyleme destek amacıyla okur yorumlarının sansürlendiğini ya da manipüle edildiğini düşünmüyorum."

"Okur yorumlarının kamuoyu oluşturma aracılığıyla kullanılabilmesini düşünmüyorum. Sosyal medya bu konuda daha etkili bir mecra" diyen Bertan Ağanoğlu gibi Mediha Olgun da sosyal medyanın manipülasyon amacıyla daha fazla kullanıldığına işaret etmektedir: "Okur yorumlarıyla manipülasyon zordur biraz. Bu daha çok sosyal medya mecralarında yapılan bir şey. Orada ciddi bir örgütlülük var. Okur yorumları ise daha lokal kalıyor. Her kurumun bir yorumcu profili var. Bunların içinde küçük de olsa bir muhalif grup bulunur ve onlar kendi aralarında takırlılar daha çok."

İhsan Dindar ise konuya ilişkin şu görüşleri paylaşmıştır: "Sadece egemen söylemle örtüşen yorumların yer alması her kesime hitap etme amacıyla olan gazeteler için olumsuz sonuçlar doğuracağından (okur kaybı) tercih edilmeyecektir. Burada önemli olan husus hangi görüşte olursa olsun yorumların içeriğinde küfür-hakaret olmaması ve nefret söylemi kullanılmamasıdır."

Basın meslek ilkeleri ve etik endişeler gözetilerek yapılan haberlerin manipülasyona açık tarafı olmadığına vurgu yapan Erkan Sevenler ise konuya ilişkin şunları kaydetmiştir: "Egemen söylem argümanlarının sıklıkla dillendirilmesi yerine; medya kuruluşlarının aslında basın meslek ilkelerine uymak için kurulmuş, kendisi gibi ticari amaç güden şirketlerle reklam ve tanıtım ilişkisi içerisinde karını maksimize etme odaklı ticari girişimler olduğu kabul edilmelidir. Okur yorumlarının kamuoyu oluşturma

gücüne gelince; genellikle insanların kendi görüşüne uygun medyaları tercih ettiği düşünülürse, görecekları okur yorumları da kendi iç seslerinin bir yansıması olacaktır. Tasvip etmediği bir medyayı takip edip etik sınırlar içinde akıl, mantık ve nezaket kuralları içinde okura sunulabilecek kalitede eleştiri yazan okur ya da takipçi henüz maalesef yok denecek seviyede az.”

Gazetecilerin görüş ayrılığı yaşadığı bir diğer kategori ise okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılması riskidir. Şekil 6’da da görüldüğü gibi gazetecilerin 7’si (%58) okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılabileceğini savunurken, 5’i ise bu görüşe karşı çıkmaktadır.

Okur yorumları aracılığıyla dijital gözetimin mümkün olduğunu savunan İzzet Doğan, şunları söylemektedir: “Hem haberlere yapılan yorumlar hem sosyal medya paylaşımları, egemen güç tarafından kayıt altına alınarak, vatandaşlar fişlenmektedir. Şu an Türkiye’de bu amaçla kullanıldığını görüyoruz. Sosyal medya paylaşımı nedeniyle sürülen, terfi ettirilmeyen memurlar, geri çevrilen iş başvuruları, artan ceza soruşturmaları tüm bunların en somut belgeleri olarak arşivlerde yerini aldı.”

Mediha Olgun ise dijital gözetimin okur yorumlarıyla ilgili önemli etik sorunlardan biri olduğunu vurgulamaktadır: “Okur yorumlarıyla ilgili en önemli etik sorun; onların iletişim bilgilerine bir şekilde egemen güç tarafından ulaşılabilir olması ve olur olmaz şekilde onlarla ilgili çeşitli davalar açılabilmesidir. İçerisinde küfür, hakaret geçen yorumlar için tabi ki bir yargılama mekanizması olabilir, bu da tartışılır; ancak sıradan, hakaret amacı taşımayan ve hakaret içermeyen yorumlar dahi dava konusu olabilmektedir. Ne yazık ki dijital gözetim riski var ve yapılıyor da.”

Metin Sever, “Dijital gözetim, sosyal medyanın şimdilik kaçınılmaz sonucu gibi görünüyor” derken, Mustafa Bakacak ise, “Sosyal medyada olduğu gibi okur yorumları da dijital gözetim amacıyla kullanılmaya açıktır ve yapıldığı da bilinmektedir. Ancak dijital gözetim, sosyal medyaya oranla düşüktür” yorumunu yapmaktadır.

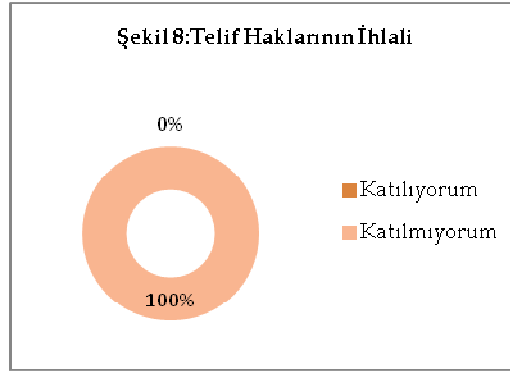
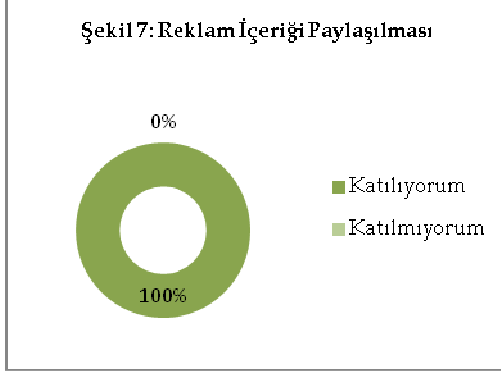
Bazı gazeteciler ise okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanmanın mümkün olmadığını görüşündedir. Örneğin Barış Erkaya, teoride dijital gözetim riski bulursa da uygulama da bunun zor olduğuna işaret etmektedir: “Dijital gözetim riski yüzde bir de olsa teoride vardır. Fakat pratikte ortada bir big data var ve anonim yorum oranının domine ettiği bir alan söz konusu. Yani okur, eğer yorum yazacaksa anonim kalmayı tercih eder. Eğer okuru kimliğinin tanınmasına neden olabilecek bir aksiyona zorlarsanız (örneğin yorum yapmasına izin vermek için bilgilerini vermeye zorlamak gibi), bu girişim kesinlikle başarısız olacaktır. Bunun örnekleri yaşandı ve başarısız örneklerdi. Bu nedenle fişleme amaçlı kullanmak sadece sosyal medya hesapları üzerinden gerçekleştirilebilir. Öte yandan reklamveren cephesinden bu yorumların tüketici eğilimi belirlemek amaçlı kullanılması durumu da teknik olarak imkansız yakındır. Sadece bir IP numarasıyla yola çıkabildiğiniz noktada okurun veya yorum yazarının eğilimlerini belirlemeye çalışmak mümkün değildir. Sadece o gazetenin okur profilinin eğilimini belirlemek amacıyla kullanılabilir ki, bu da sağlıklı bir veri ortaya çıkarmayacaktır. Çünkü gazeteye giren milyonlarca okur içerisinde yorum yapanların oranı neredeyse devede kulaktır.”

Erkan Sevenler de okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılmasının bir paranoya olduğunu savunmaktadır: “Okur yorumlarının insanları fişlemek için kullanılması mümkün gözükse de paranoya mertebesinde bir sanrı olabilir. Sosyal medya denilen mecralarda kullanıcılar o kadar çok paylaşım ve tartışma içerisine girmektedir ki medya kuruluşlarının okur yorumları bunun içerisinde önemsiz ve mizahi bir öğe olabilir ancak. Tüketici eğilimleri konusunda ise sosyal medya ve arama motorları kullanılmaktadır. Dünyanın en çok kullanılan arama motoru ve sosyal paylaşım siteleri çoktan tüketici eğilimleri meselesini çözmüş durumdadır ve hatta yönlendirmektedir. Çok kullanılan bir sosyal paylaşım sitesi insanların arkadaş listesindeki hangi kişilere cinsel arzu beslediğini ve site arkadaşlığının ne zaman fiziksel ilişkiye dönüşeceğini çok az bir hata payı ile belirlemektedir. Çok kullanılan arama motoru hangi isimleri arattığınızı, hangi görsellere baktığınızı ve eğilimlerinizi bilmektedir. Böyle bir dünyada bazı medya

kuruluşlarının okur yorumları üzerinden hareketle tüketici eğilimi araştırması yoluna gitmesi mümkün olsa da, bu veriden fayda sağlamak başka imkanlardan yoksun olduğunda kullanılabilir mertebededir.”

Belma Akçura ise okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılmasının pek de mümkün olmadığını şu sözlerle savunmaktadır: “Okurların çoğunun sahte hesaplar üzerinden yorum yaptığını düşünüyorum. O nedenle fişleme olsa bile, bu bize gerçek durumu ifade etmez.”

Gazeteci görüşlerinde de görüldüğü gibi okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılıp kullanılmayacağı konusunda gazeteciler arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Dijital gözetimin mümkün olduğunu savunan gazeteciler, okur yorumları nedeniyle açılan davaları örnek göstermektedir. Karşı çıkanlar ise dijital gözetim için sosyal medyanın çok daha kullanışlı olduğuna ve okur yorumlarında çoğunlukla anonim kimlik kullanıldığına dikkat çekmektedir.

Gazetecilere okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunlarla ilgili yöneltilen sorularda diğer iki başlık ise yorumlarda reklam içeriği paylaşılması ve telif haklarının ihlalidir. Araştırma kapsamında görüşülen 12 gazetecinin tamamı (%100) okur yorumlarında reklam içeriği paylaşılmasının etik bir sorun olduğu görüşünü paylaşıyor. Buna karşın gazeteciler, okur yorumlarında telif haklarının ihlalinin söz konusu olmadığı görüşünde hemfikir. 12 gazetecinin tamamı (%100) okur yorumlarında etik ihlal olmadığı görünüşünü savunmaktadır.

Örneğin Mustafa Bakacak'a göre haberlerin internet üzerinde kaynak gösterilmeden paylaşılması önemli bir sorundur: “Günümüzde en çok yapılan etik ihlallerden biri, bir gazetenin muhabirinin emek vererek, yani bizzat konuyu takip ederek kaleme aldığı bir haberin, gazetesinde ve gazetenin internet sitesinde yayınlandığı andan itibaren birçok haber sitesi tarafından kopyalanıp kullanılmasıdır. Çoğunluğu da kaynak dahi belirtmeden yayınlamaktadır. Kaynak belirtmek bile aslında telif hakkının istismar edildiği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Çünkü o haberi yapan, emek harcayan biri ve o emek karşılığında o gazeteciye ücret ödeyen bir kurum var. O haberi kopyalayarak kullanan haber sitelerinin hepsi de ticari amaçlı siteler, okunup ilan almak ve dolayısıyla para kazanmak için varlar. Emek harcamadan, bir haberi oturdukları yerden, araştırmadan, gazeteci istihdam etmeden çalarak habercilik yapmaları ciddi bir etik sorundur. Örnek olarak biz hürriyet.com.tr’de yayımlanan haberlerimizin içine okurların görmeyeceği şekilde ‘Bu haber Hürriyet’ten çalınmıştır’ şeklinde bir not ekliyoruz. Kopyalanan haber bir başka site tarafından kullanıldığında bu yazı görünür hale geliyor. Birçok haber sitesinde kullanılan haberimiz içinde bu not görüldü. Yine de kopyala yapıştır etik sorunu aşılamadı. Ancak habercilikte bu etik sorun büyük önem taşırsa da aynı sorunun okur yorumlarında yaşandığını düşünmüyorum. Çünkü okur, bir haberi ya da linkini paylaşsa da ticari bir amaç taşımıyor.”

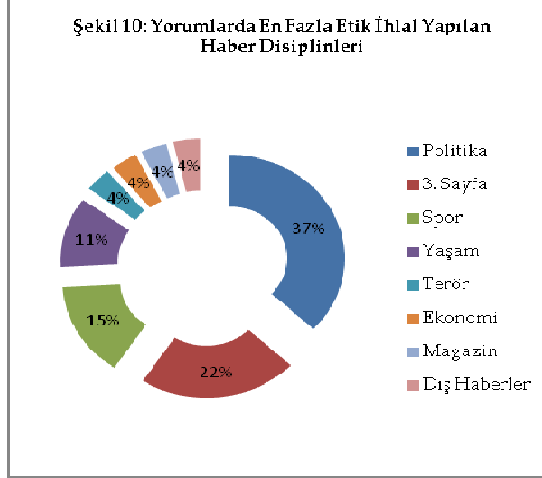
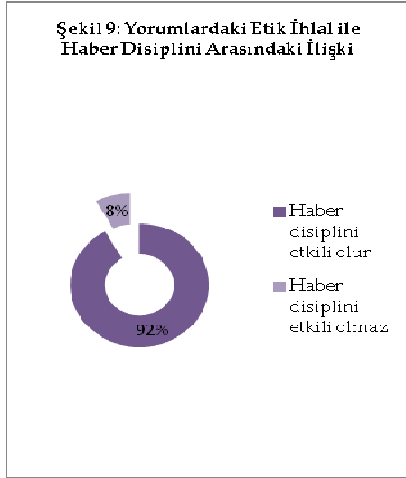
İzzet Doğan da Bakacak gibi yeni medyada telif sorunun önemli olduğunu vurgulamakta, ancak okur yorumlarında böyle bir etik ihlalin söz konusu olmadığına işaret etmektedir: “Özellikle fotoğraflarla ilgili ticari davalar açılıyor. Telif yasasında alıntı yapmaya izin veriliyor ama ‘tamamını alabilirsin’ demiyor. Fakat pek çok haber sitesi haberlerin tamamını alarak yayımlıyor. Bu çok ciddi bir etik ihlal. Hatta bazı siteler otomatik yazılım kullanıyor. Örneğin Hürriyet’te bir haber yayımlandığı anda, aynı anda diğer site bunu kopyalayarak yayına veriyor. Okurlar da telif sorununu önemsemiyor. Okurlar açısından bu konu önemli görülüyor. Sosyal medya hesaplarında çeşitli gazetelerin haberlerini paylaşabiliyorlar. Haberin linkini verdikleri sürece etik bir sorun olmadığını düşünüyorum.”

Barış Erkaya ise okurların telif haklarını daha çok kişisel bloglarında ihlal ettiğini hatırlatmaktadır: “Okurların telif haklarını ihlal ettiği durumlar daha çok blog tarzındaki yayınlarda görülüyor. Okur yorumuyla telif veya patent haklarının ihlal edildiğini bugüne kadar görmedim. Çünkü zaten bir haber sitesinin bile bir başka haber sitesinden haber almasında ‘haber amaçlı kullanım’ şeklinde tanımlanan ‘alıntı kuralları’ geçerlidir ve bunlar adli makamlar nezdinde suç değildir. Yani bir yazının veya eserin belli bir bölümünü kullanarak ve kaynak göstererek yayınlatabilirsiniz. Ki yorumlarda izin verilen karakter sınırı nedeniyle bu kuralların ihlal edilmesi gibi bir durumla karşılaşmak bana açıkçası pek mümkün

görünmüyor. Kaldı ki konuyla ilgili yasal bilgin sınırlı olsa da bir telif ihlalinin söz konusu olabilmesi için bildiğim kadarıyla söz konusu eserin bir ticari amaçla kullanımının olması gerekiyor. Okur yorumları 'ticari amaç' tanımına pek uyan şeyler değil."

Yorumlarda da görüldüğü gibi gazeteciler, okur yorumlarında telif haklarını ihlal edici uygulamalarla karşılaşmadıklarını vurgulamakta ve etik ihlal kategorileri içinde bu başlığa yer vermemektedirler.

3.3. Haber Disiplini - Okur Yorumunda Etik İhlal İlişkisi

Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer önemli bulgu, okur yorumlarındaki etik ihlaller ve haberlerin disiplin başlıkları arasındaki ilişkiye ilişkindir. Araştırmaya katılan gazetecilerin 11'i (%92) haber disiplini ile okur yorumları arasında bir ilişki olduğunu savunurken, bir kişi (yüzde 8) bu görüşe katılmamaktadır. Gazetecilere göre politika, spor gibi disiplin başlıkları altındaki haberlerde okurlar daha fazla etik ihlal yapabilmektedir. Gazetecilerin en fazla etik ihlal yapılan haber disiplinlerine ilişkin görüşleri ise Şekil 10'da gösterilmiştir.

Bu bağlamda gazetecilere, okur yorumlarında en fazla etik ihlalin görüldüğü haber disiplinleri sorulmuş ve en önemli gördükleri ilk üç haber disiplinini belirtmeleri talep edilmiştir. Her tekrar eden başlığa bir puan verilerek kategorilerin skorları tespit edilmiştir. Buna göre gazetecilerden 10'u ilk üçte politika, 6'sı üçüncü sayfa haberleri, 4'ü spor, 3'ü yaşam disiplinlerinde haberlere yapılan yorumlarda daha fazla etik ihlale rastlandığını ifade etmektedir. Bununla birlikte terör haberleri, ekonomi, magazin ve dış haberler disiplinleri de birer gazeteci tarafından, okur yorumlarında en fazla etik ihlal yapılan haber disiplinleri arasında ilk üçte sıralanmıştır. Şekil 10'da genel tablo değerlendirildiğinde okurların en fazla etik ihlali politika (%37) haberlerinin altındaki yorumlarda yaptıklarını söylemek mümkündür. İkinci sırada (%22) üçüncü sayfa haberlerinin altına yapılan okur yorumları gelirken, üçüncü sırada ise (%15) spor haberlerine yönelik okur yorumları yer almaktadır. Yaşam haberleri, okurların en fazla etik ihlal yaptığı dördüncü (%11) haber disiplinini oluştururken terör, ekonomi, magazin ve dış haberler beşinci (%4'er) sırada yer almıştır.

Haberin disiplinine göre okurların yorumlarındaki nefret söylemi ve diğer etik ihlallerin de artıp azalabildiğine işaret eden Bertan Ağanoğlu, "Özellikle toplumdaki kutuplaşma bu oranı artırmakta. Politika, asayiş ve özellikle spor haberlerinin yorumlarında bu sık gözlenmektedir. Üçüncü sayfa ve politika haberlerinde etik ihlale daha fazla rastlanıyor. Özellikle hakaret ve nefret söylemi hakim" diye konuşmaktadır.

İhsan Dindar da spor haberlerindeki yorumlara dikkat çekmektedir: "Etik ihlal konusunda küfür-hakaret en çok spor haberlerinde karşımıza çıkıyor. A takımı taraftarı, B takımı başkanının yaptığı açıklamaya, konunun içeriğinden bağımsız olarak doğrudan kişiyi hedef alan hakaretlerde bulunabiliyor. Küfür-hakaret yoğunluğu spor haberlerine gelen yorumlardan sonra en çok politika haberlerinde karşımıza çıkıyor. Burada da tıpkı spor haberlerine yapılan yorumlarda olduğu gibi bir görüşteki okur kendisine zıt görüşteki liderin demeci için küfür-hakaret içerikli yorumlarda bulunuyor."

Tecavüz haberlerinin altına yapılan yorumlardan duyduğu rahatsızlığı dile getiren İzzet Doğan ise şunları aktarmaktadır: "Tecavüz haberleri örneklerden biri. Bu tür haberlerde uç yorumlara rastlamak çok olası. Örneğin okur yorumlarında tecavüze uğrayanları suçlayıcı yorumları görebiliyoruz. Siyasi haberlerle ilgili olarak da görüş belirtirken eleştiri ve fikir açıklama özgürlüğü çok yoğun şekilde aşmakta, bireysel hakaret, hatta tehdit noktasına ulaşabilmektedir. Bu konuda medya olarak, gazetecilere yönelik yaptırımlar da çok ağır. Bir okur yorumu nedeniyle yorumu yapan kişiye yönelik hukuki yaptırımın yanı sıra yayın organı sorumlularına da bu yorumlara yer verdiği için davalar açılabilir. Ben üçüncü sayfa, politika, yaşam sayfası haberlerinde okurların daha çok etik ihlal yaptığını gözlemliyorum. Toplumu sarsan şiddet

içerikli suçlarda, genel kabul gören yaşam tarzına aykırı içerikli haberlerde, taraftar olduğu siyasi görüşün liderinin eleştirildiği haberlerde okurlar eleştiri kriterlerini aşabiliyor.”

“Haberin kategorisi okur yorumlarındaki ihlal oranında kesinlikle önemli bir faktör” diyen Melis Apaydın İde ise, sözlerini şöyle sürdürmektedir: “Özellikle kadına-çocuğa şiddet, tecavüz, vahşice işlenen cinayetlere ilişkin yapılan yorumlarda etik ihlal oranının tavan seviyeye ulaştığını gözlemliyoruz. Aynı durum terör ve siyasi kutuplaşmayı tetikleyen haberler için de geçerli. Etik ihlallerinin üçüncü sayfa ve siyaset haberleri üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkün.”

Mustafa Bakacak da siyaset haberlerine yapılan yorumların sorunlu olduğunu aktarmaktadır: “Siyaset haberlerine yapılan yorumlarda tarafsız olana rastlamak zor. Partililer tepkisini taraflı olarak belirtiyor. Aynı durum spor haberleri için de geçerli. Bu nedenle ihlaller diğer haberlere göre fazladır, çünkü taraflı bakış söz konusudur. Tecavüz konusunda durum diğer iki örneğe göre daha tehlikelidir, çünkü yorumlarda mağduru bile itham eden, suçlayıcı yorumlara rastlanmaktadır. Bana göre okur yorumlarından en fazla etik ihlal genellikle üçüncü sayfa, yaşam ve spor haberlerinde yapılıyor.”

Barış Erkaya ise toplumda infial yaratan haberlere yapılan yorumlarda daha fazla etik ihlale rastlandığını hatırlatmaktadır: “Eğer haber, toplumda infial yaratan türde bir haberse kitle psikolojine paralel olarak daha fazla etik ihlalin olduğu görülür. Fakat bu tarzda ihlallerin çok daha büyük boyutlu olanlarını aynı haberlerin sosyal medya platformlarındaki takipçi yorumlarında görüyoruz. Haber portallarının yorum editörlerinin yayın ilkeleri gereği bu türden yorumlara onay vermemesi, okurun tepkisini hiçbir etik kaygı gözetmeden sosyal medya hesaplarından göstermesine yol açıyor. Özellikle gündemle ilgili, örneğin güvenlik ve terörle ilgili haberlerde ve siyaset haberlerinde daha fazla etik ihlale rastlanıyor.”

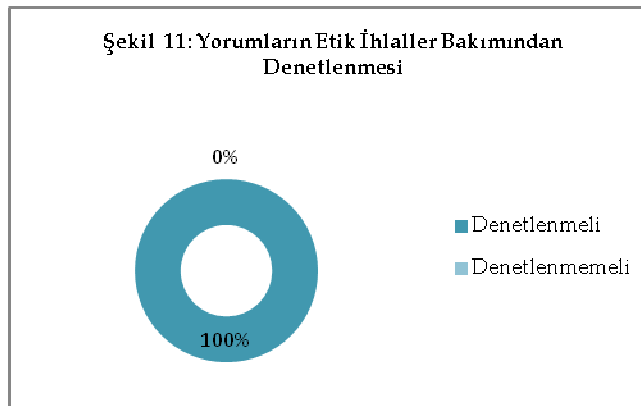
Mediha Olgun da kurumun duruşunun etik ihlal oranında etkili olduğuna dikkat çekmektedir: “İhlal oranı kurumun kimliğine, duruşuna göre farklılıklar gösterir. Bir kurumda politik haberlerin altında ihlaller fazla olabilir, başka bir kurumda tecavüz haberlerinin altında. Bir de bu konu, haberin gündemi ne kadar işgal ettiği ile de ilgilidir. Genel olarak toplumumuzdaki ahlak anlayışı yorumlarda da kendini gösterir. ‘Tecavüzü kadın çağırır, kadın istemezse olmaz’ gibi yorumlar ne yazık ki her zaman var. Yorumlarda etik ihlaller biraz dönemle, konjonktürle de ilgili. Örneğin günümüzde en çok politika haberlerinin altında ihlaller görülüyor.”

Metin Sever de haber disiplini ile okur yorumundaki etik ihlal oranı arasında ilişki olduğuna inanan gazetecilerden: “Özellikle Türkiye’deki kutuplaşma bu tür ihlalleri artırıyor. Politika ilk sırada. Arkasından yaşam haberleri geliyor. Örneğin cinsel yönelim ve benzeri haberlerin okur yorumlarında çok fazla etik ihlal yapılıyor.”

Yalçın Bel ise diğer gazetecilerden farklı olarak en fazla etik ihlalin yaşam haberlerinin altındaki okur yorumlarında yapıldığını savunmaktadır: “Gazeteyi bir kütüphane olarak ele almak gerekir. Bir kütüphanede her tür kitap olduğu gibi gazetelerde de çeşitli haber kategorileri vardır. Bu haber kategorilerinin geneline bakıldığında hepsinde olumlu olumsuz yorumlar vardır. Biz genç bir toplum olduğumuz için sokağın diline ve ritmine daha yakınız. Yaşam haberleri bu sebepten daha fazla ön plandaymış gibi duruyor.”

Gazetecilerin konuya ilişkin yorumları değerlendirildiğinde, haber disiplini ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında doğrudan bir ilişki kurulduğunu söylemek mümkündür. Gazetecilere göre Türkiye’de okurlar en fazla etik ihlali sırasıyla politika, üçüncü sayfa ve spor haberlerinin altındaki yorumlarda yapmaktadır. Gazeteciler, özellikle politika ve spor haberlerine yapılan yorumlarda karşıt fikirlerdeki bireylerin birbirlerine tahammülsüzlüğünün, toplumdaki genel gerilim ve ayrıştırıcı dilin okur yorumlarına da yansdığı kanaatini paylaşmaktadır.

3.4. Okur Yorumlarına Yönelik Denetim

Araştırmaya katılan gazetecilerin tamamı okur yorumlarının denetlenmeden yayımlanmasının etik sorun yaratacağını savunmuş ve Şekil 11’de görüldüğü gibi okur yorumlarının gazeteler tarafından denetlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gazetecilere göre okur yorumlarının denetlenmeden yayımlanması etik bakımdan sorunlu ifadelerin yayımlanmasına yol açmaktadır. Gazeteciler bu denetlemenin nasıl olması gerektiği konusunda ortak bir noktada, moderasyon sisteminin uygulanmasında hemfikirdir.

İhsan Dindar, denetimin nasıl gerçekleşmesi gerektiği konusunda şu bilgileri aktarmaktadır: “Denetim, haberlere ve mevzuata hakim editörler tarafından gerçekleşmelidir. Örneğin Milliyet’e sıradan bir günde 2 binin üzerinde yorum geliyor. Tabii ki yetişmek çok zor oluyor. Ama bütün yorumları yayın ilkelerimiz ve yasal çerçeveler doğrultusunda mutlaka gözden geçiriyoruz. Nefret söylemi içeren, hakaret, küfür barındıran yorumları onaylamıyoruz. Fakat bazen yoğunluktan gözden kaçabiliyor. Bu durumda da bizim şikayet butonumuz devreye giriyor. Yorumlarda ‘şikayet et’ butonu aracılığıyla okurlara rahatsız oldukları yorumları moderatöre bildirme imkanı tanıyoruz. Okurlar bir yorumu şikayet ederse, bize uyarı geliyor. O yorumu tekrar inceliyoruz. Çoğu zaman da okurlar şikayetlerinde haklı oluyor. İlgili yorumu siliyoruz. Bunun dışında yorumlara asla müdahale etmiyoruz. Ya onaylıyoruz ya onaylamıyoruz. Zaman lüksümüz yok, işimiz kolay değil, ama çok yoğun bir çaba harcıyoruz.” Editörlerin yaptığı denetimin gazetelerin Facebook sayfaları incelendiğinde fark edilebileceğine işaret eden Dindar, aradaki farkı şöyle anlatmaktadır: “İstedığınız kurumsal gazetenin Facebook hesabını inceleyin. Orada takipçilerin yazdıklarına bakın. Bir de web sayfasındaki yorumları inceleyin. Seçtiğiniz gazetenin Facebook sayfasındaki yorumlarla kendi resmi sayfasındaki okur yorumlarını kıyaslarsanız, arada nasıl bir fark olduğunu görürsünüz. Gazetede çok daha ciddi bir denetim söz konusu. Aynı gazetenin Facebook sayfasındaki okur yorumlarında ise çok daha fazla etik ihlal dikkatinizi çekecek. Çünkü Facebook hesapları ve sosyal medyada okurlar çok daha denetimsiz bir şekilde yorum paylaşabiliyor.”

Volkan Şahin de okur yorumlarındaki etik sorunların gazeteleri yeni arayışlara yönelttiğini ve bunun için farklı sistemlerin denendiğini aktarmaktadır: “Okur yorumlarında iki moderasyon sistemi var: Post-moderasyon (yorumların otomatik olarak yayımlanması, sıkıntılı olabileceklerin daha sonra ayıklanması) ve pre-moderasyon (yorumların, editör onay verdikten sonra yayımlanması). Biz Hürriyet Sosyal markası olarak çalışma yaptık. Etkileşimi artırmak ve sunduğumuz mecranın bir sosyal ağ gibi olması için post-moderasyonu benimsedik, ama sonuçları gördükten sonra bundan vazgeçtik. Çünkü çok kısa bir süre için bile olsa olumsuz bir yorumun sayfada yer alması ciddi sıkıntılara yol açıyordu. Bunun üzerine pre-moderasyona döndük. Şu anda yorumlar onaylanmadan sayfaya girmiyor. Etik ihlaller marka imajı açısından çok önemli. Biz de etik ihlallerin olmamasını çok önemsiyor ve elimizden geleni yapıyoruz. Gazeteler genel olarak değerlendirildiğinde ise yorumlarda çok ciddi etik ihlaller olduğunu görüyorum. Tabii ki gazetecilerin işi de hiç kolay değil. Örneğin Hürriyet’te 1 Mart’ta haberlere 6 bin 133, yazarlara bin 58, 2 Mart’ta ise haberlere 7 bin 327 ve yazarlara 743 yorum geldi. Hurriyet.com.tr için 11 yorum editörü çalışıyor. 07.00’de mesaiyi başlıyor, 02.00’ye kadar vardiyalı olarak çalışıyorlar. Tüm gazeteler bu kadar kişi istihdam edemiyor olabilir ve tabii ki yorumları denetleyecek kişinin gazetecilik ve etik ilkeler konusunda deneyimli ve bilinçli olması da çok önemli.”

Barış Erkaya da yorumları denetleyecek kişinin profesyonel gazeteci olması gerektiğine işaret etmektedir: “Yorumlar, yorum editörlüğü mekanizmasıyla denetlenmeli ve yorum editörü tüm etik yayıncılık ilkelerini bilmeli. Habertürk’e günde 5 binden fazla yorum geliyor. Yayıncılık ilkelerimiz ve yorum kurallarımız var ve bu kuralları okura yorum yaptığı her aşamada hatırlatıyoruz. Dolayısıyla okurumuz yorum yaparken kuralları gayet iyi biliyor ve buna bağlı olarak da yorumunun onaylanıp onaylanmayacağından haberdar oluyor. Bu yorum kuralları tamamen etik ilkelerle donatılmış durumda ve yorum editörlerimiz bu kuralları isim ve soy isimleri kadar iyi biliyorlar. Bu şekilde editöryal müdahale ile etik sorunların oluşmasını engelliyoruz. Ayrıca kıdemli editörlerimiz de haberlerinin altında yayınlanmış yorumları periyodik olarak takip ederek (buna üst yöneticiler olarak bizler de dahiliz) gözden kaçmış olan etik sorunlar taşıyan yorumlar konusunda yorum editörlerimizi uyarıyor. Böyle bir durumda yorum derhal yayından kaldırılıyor.”

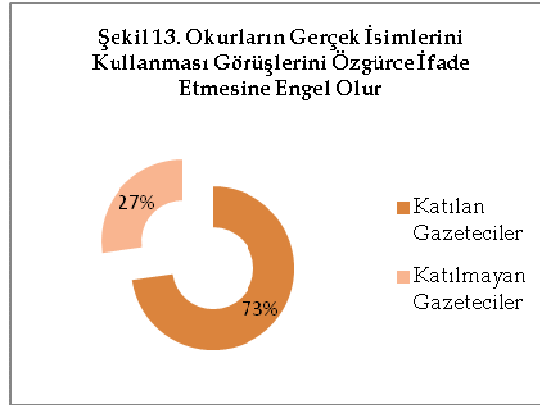
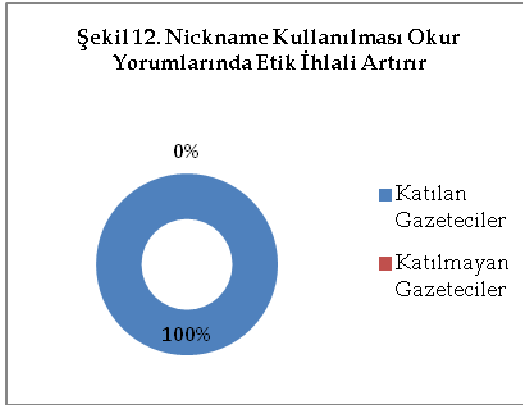
Sozcu.com.tr’ye günde binlerce yorum geldiğini söyleyen Mediha Olgun, gündeme göre yorum sayısının değiştiğini ve sıcak bir gündemde yorum sayısının katlandığını hatırlatmaktadır. Olgun, Sözcü’de etik sorunların önüne geçebilmek için yorum editörlerinin görev yaptığını vurgulamaktadır.

Okur yorumlarının denetlenmesinde “otomatik yazılım”larla küfür gibi sorunlu ifadelerin elenmesine çalışıldığını, ancak bunun başarılı olmadığını anlatan Erkan Sevenler ise bu konuda şunları söylemektedir: “Cinsel içerikli argo kelimelerin yazılımsal olarak denetlenmesi çalışmaları şunu göstermiştir ki, insanlar var olan zeka kapasitesini özellikle kadını aşağılar nitelikte yeni kalıplar/yeni ifade biçimleri üretmek için kullanmıştır. Bunun neticesinde ise bu yazılımları aşmayı başararak hakaretlerinin yayımlanmasını başarabilmişlerdir. Bu da gösteriyor ki bu denetim görevli editörler tarafından yapılmalıdır.”

İzzet Doğan, Melis Apaydın İde ve Metin Sever ise denetim konusunda bir başka konuya dikkat çekerek, okur yorumlarının sadece etik sorunlar açısından denetimden geçmesi gerektiğini, bu denetimin “beğenilmeyen” yorumların sansürlenmesine dönüşmesi riskine karşı ise dikkatli olunması gerektiğini önemle hatırlatmaktadır. İzzet Doğan, okur yorumlarının “sadece hukuki sonuçları açısından” denetlenmesi gerektiğinin altını çizerken, Melis Apaydın İde ise, “Hakaret, küfür, tehdit gibi etik ihlaller, yorumlar bir süzgeçten geçirilerek engellenmeli. Okurun başka bir kişinin hak ve özgürlüklerine zarar vermeden yaptığı yorumlar ‘olumlu ya da olumsuz eleştiri sınıflandırması olmadan yayınlanmalı. Bu ‘etik denetim’ sansür, manipülasyon ve kamuoyu oluşturma amaçlı kullanılmamalı” sözleriyle hassasiyetini dile getirmektedir. Metin Sever de gazetelerin denetimlerinin sansüre yol açabileceğini hatırlatarak daha kapsamlı önlemler alınmasını önermektedir. Sever, “Yorumlar denetlenmeli ama bu denetleme ne yazık ki sansürü de beraberinde getiriyor” sözleriyle yaşadığı endişeyi aktarırken, “En doğru olan yasal bir düzenleme yapılması” önerisinde bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi gazeteciler okur yorumlarının etik ihlaller bakımından denetlenmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Gazetecilerin görüşleri bir bütün olarak ele alındığında bu denetimin gerçekleşmesinde üç noktanın önem kazandığı görülmüştür: 1. Denetimin mutlaka yorum yayımlanmadan gerçekleşmesi, bir başka ifadeyle editör tarafından onaylanmadan yorumların yayımlanmaması. 2. Denetimi yapacak editörlerin hem profesyonel gazeteci olması hem de etik ilkeler ve ihlaller konusunda eğitim almış kişilerden seçilmesi. 3. Denetimlerin sadece gazetecilik etik ilkeleri ve ilgili yasal düzenlemeleri kapsamı, sansür amacıyla kullanılmaması.

3.5. Yorumda Nickname Kullanılmasının Etik İhlale Etkisi

“Okurların yorum yazarken ‘nickname’ (sahte isim) kullanması nefret söylemi gibi etik ihlalleri kolaylaştırmakta mıdır?” sorusuna gazetecilerin tamamı “Kesinlikle” yanıtını verirken; okurun gerçek isim kullanması konusunda ise farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Şekil 12’de görülebileceği gibi araştırmaya katılan gazetecilerin tamamı (%100) okurların haberlerin altına nickname ile yorum yapabildiğini, okurların etik ihlal yapmasını kolaylaştırdığı görüşünü paylaşmaktadır. Buna karşın gazeteciler yorumlarda, okurların gerçek isimlerini kullanmaya zorlanmalarının ise görüşlerin özgürce ifade edilmesinin önünde bir engel olacağı kanaatinde. Şekil 13’te de görüldüğü gibi gazetecilerin 8’i (%73) gerçek isim kullanılmasının okurların görüşlerini özgürce ifade etmesine engel olacağı görüşünü beyan ederken, 3’ü (%27) böyle bir sorun yaşanmayacağını bildirmiştir.

Mediha Olgun, “Özellikle bu kadar korku ve şiddet varken gerçek isim kullanması okurların görüşlerini özgürce ifade edememesine yol açar” derken, Metin Sever de, “Nickname kullanılması etik ihlal oranını artırıyor, ama gerçek isim kullanılması da Türkiye’de kişilerin görüşlerini özgürce ifade edememesi riskini doğurur” yorumunu yapmaktadır. İzzet Doğan ise, okurların gerçek isimlerini kullanmasının, “demokrasinin hakim olduğu toplumlarda kişilerin görüşlerini özgürce ifade edememesi riskini doğurmayacağı”nı hatırlatmaktadır.

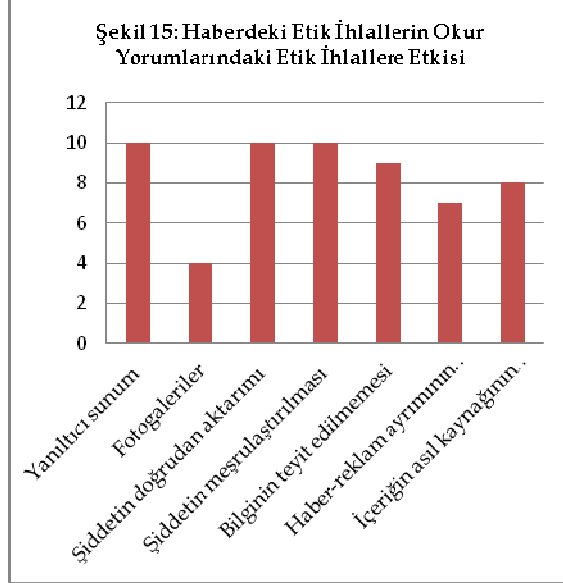
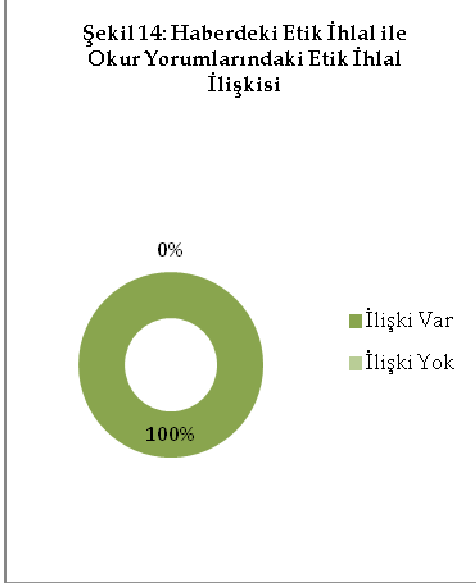
Volkan Şahin’e göre de, “Anonimlik algısı nefret söylemini arttırmaktadır. Ancak buna karşın isimlerin açık olması ise görüşlerin özgürce ifade edilememesi riskini doğuracaktır.” Erkan Sevenler de benzer bir görüş savunmaktadır. Sevenler’e göre, “İnsanlar nickname kullanmayı ve anonim olmayı seçerek rahatlıkla etik ihlal yapabileceğini düşünmektedir.”

İhsan Dindar ve Mustafa Bakacak’a göre ise okurların etik ihlal yapıp yapmadıklarında nickname kullanıp kullanmamaları çok da etkili olmamaktadır. Dindar, bu konuyu şöyle açıklamaktadır: “Özellikle anonim kimlik kullanımının da etkisiyle okurlar haberde yer alan kişi ya da habere konu olan olay hakkında daha agresif bir dil kullanabiliyor. Ancak bu sadece anonim kimlik kullanan okurların yorumlarında hakaret, küfür, nefret söylemi kullanıldığı anlamına gelmiyor. Kimi okurların ad ve soyadı ile açtıkları hesaplardan da bu minvalde yorumlar yazdığını görebiliyoruz. Elbette bu tip yorumlar ister anonim isterse de açık kimlikle yapılsın, ifade özgürlüğü kapsamında yer almadığından onaylanmamalı.” Mustafa

Bakacak'a göre de okurların gerçek isim kullanmaları, görüşlerini özgürce ifade etmelerine engel olmamaktadır: "Günümüzde okurlar Facebook hesabıyla bağlanarak birçok gazeteye doğrudan yorum yapılabiliyor. Çok olumlu yorumlar ile karşılaşabiliyorum. Hatta bazıları bilgilendirici bile oluyor."

Görüldüğü gibi gazeteciler, nickname kullanımının okurların yorumlarda etik ihlal yapmasını kolaylaştırdığını düşünmektedir. Buna karşın gazeteciler okurların gerçek isim kullanmaya zorlanmasını ise bir çözüm olarak görmemektedir. Çünkü böylesi bir uygulama, görüşlerin özgürce ifade edilememesi sonucunu ortaya çıkarma riski taşımaktadır.

3.6. Haberdeki Etik İhlal ve Okur Yorumundaki Etik İhlal İlişkisi

Gazetecilere haberde yapılan etik ihlallerin okur yorumlarında etik ihlalleri artırıp artırmayacağı sorulmuş ve şu kategoriler ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında ilişki olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir:

- Yanılıcı sunum (İçerikle ilgisiz çarpıcı başlık ya da konuyla ilgisiz fotoğraf sunumu).
- Daha fazla tıklanma rakamına ulaşmak için haberlerin fotogaleri şeklinde sunumu.
- Şiddetin doğrudan aktarımı (Cinayet/tecavüz anının detaylarının haberde aktarımı. Ölüm anına ilişkin görüntülerin saniye saniye ve açıkça yayımlanması vb.).
- Şiddetin meşrulaştırılması (Zanlının suçu işleme gerekçelerine ya da kurbanın tahrik ettiğine ilişkin vb. ifadelerle haberde yer verilmesi.)
- Üretilen içeriklerin zaman kısıtlılığı nedeniyle doğrulamadan sunumu.
- Haber-reklam ayrımının bulanıklaşması.
- İçeriğin asıl kaynağının belirtilmemesi.

Şekil 14'de görüldüğü gibi gazetecilerin tamamı, haberdeki etik ihlallerin okur yorumlarındaki ihlalleri teşvik ettiğini savunurken; hangi etik sorunların okurları daha fazla etkilediği konusunda ise farklı görüşler bulunmuş ve Şekil 15'te aktarılmıştır. Gazetecilerin 10'u (%83) haberlerdeki "yanılıcı sunum", "şiddetin doğrudan aktarımı", "haberde şiddeti meşrulaştıran ifadeler kullanılması" gibi etik ihlallerin okurların da yorumlarda nefret söylemi gibi etik ihlaller gerçekleştirmelerinin yolunu açtığını söylemiştir. Gazetecilerden 9'u (%75) haberdeki bilgilerin teyit edilmeden yayımlanmasının, 8'i (%67) içeriğin asıl kaynağının belirtilmemesinin ve 7'si (%58) haber ile reklam arasındaki sınırın bulanıklaşmasının okur yorumlarındaki etik ihlalleri artırabilecek etik dışı uygulamalar olduğuna işaret etmiştir. Buna karşın gazetecilerin sadece 4'ü (%33) fotogalerilerin okur yorumlarında etik ihlalleri artırdığını savunmuştur. 8 gazeteci (%67) ise fotogalerilerin okur yorumlarındaki etik ihlale etki etmeyeceğini vurgulamıştır.

Mustafa Bakacak, "Haberin sunum şekli, okuru yönlendirir ve etkiler. Bu nedenle haberde etik ihlal yapılırsa okurun yorumlarda etik ihlal yapma ihtimali artar" derken, şu örneği vermektedir: "Yorumlarda etik ihlale rastlanan haberler genelde en fazla okunan haberler oluyor. Özellikle küçük çaplı haber siteleri, okunurluklarını artırmak için bölücü örgüt, milliyetçi parti, cemaat gibi gruplarla ilgili haberleri çarpıcı sunuyor. Böylece o kitleyi harekete geçirerek ziyaretçi sayılarını artırmayı hedefliyorlar. Bu tür haberlerin yorumlarında etik ihlale çok rastlanıyor. Haberın içeriği ve sunuş şeklinin de etik ihlali artıran bir unsur olduğu göz önünde bulundurulmalı. Gazeteciler haberi yazar ve yayına hazırlarken sorumlu davranmalı."

"Gazetecinin dili ve haberi veriş şekli kesinlikle çok şeyi belirler" diyen Mediha Olgun, sözleriyle Bakacak'a destek vermektedir. Volkan Şahin ise "Haberde gereksiz gizem yaratılarak, sonucun saklanması yoluyla okurun haberde daha fazla vakit geçirmesine yönelik çabalar etik dışı. Coğrafi ya da kültürel

yakınlık algısı oluşturmak için X ülkedeki ya da şehirdeki bir gelişmenin Türkiye ya da İstanbul'da yaşandığı algısının oluşturulması da sorunlu. Gazeteci kendi haberinde etik ilkelere uymadığında okur da yorum yazarken etik ilkeleri önemsemiyor" sözleriyle gazetecinin sorumluluğuna dikkat çekmektedir.

Görüldüğü gibi gazeteciler haberdeki etik ihlaller ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında bir ilişki bulunduğunu düşünmekte ve okurdan sorumluluk bekleyen gazetecilerin öncelikle kendi sorumlulukları konusunda dikkatli olmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

3.7. Gazetecilerin Önerileri

Araştırma kapsamında gazetecilerin görüşleri doğrultusunda, okur yorumlarındaki etik ihlal kategorileri belirlenmeye çalışılmış; bunun dışında haber disiplini ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında bir ilişki olup olmadığı, okur yorumlarına yönelik denetimin nasıl işlediği, okurların nickname kullanımının ihlallere etkisi, haberlerde yapılan etik ihlaller ile okur yorumlarındaki etik ihlaller arasında ilişki olup olmadığı gibi soruların yanıtları aranmıştır. Tüm bu değerlendirmelerin ardından, gazetecilere okur yorumlarındaki etik ihlallerin azaltılabilmesi için önerileri sorulmuştur. Gazetecilerin önerilerini şöyle sıralamak mümkündür:

Bertan Ağanoglu: "Toplumsal bilincin artırılması, eğitim düzeyinin yükselmesi, kutuplaşmanın ortadan kaldırılması okur yorumlarındaki etik sorunları azaltacaktır."

İhsan Dindar: "Bireylerin bilinçlendirilmesi, medya okur-yazarlığı eğitimi ve nefret söylemi kullanımının önüne geçilmesine yönelik eğitimlerin, bu sorunun çözümüne katkı sağlayacağı kanısındayım."

İzzet Doğan: "Demokrasi kültürünü hakim kılmak, tartışmaktan korkmamak, insanları fikirleri nedeniyle hapse atmamak gibi bizim ülkemizin ufuklarında görünmeyen bir altyapıya ihtiyaç var."

Melis Apaydın İde: "Gazeteler öncelikle haber dillerindeki etik sorunları gidermeli, daha sonra okur yorumlarını denetlemelidir. Okurların küfür ve tehdite varan söylemlerine müsaade edilmemeli, haberin altındaki 'yorum yap' bölümünde uyulması gereken kurallar detaylıca açıklanmalı, bu kurallara uyulmadığı takdirde yorumun yayınlanamayacağı belirtilmelidir."

Mustafa Bakacak: "Haberlerin tarafsız bir şekilde gazetecilik kuralları içinde verilmesi ve yorumları onaylayan editörün gerek gördüğünde müdahale ederek okuru bilgilendirmesi etik sorunları azaltabilir."

Yalçın Bel: "Haberin niteliğinden uzaklaşmadan, yalın, açık ve objektif şekilde sunulması önemli. Habere konu kişilerin haberde küçük görülmemesi ve toplumda ötekileştirilmemesi de okurların kullanacağı dil üzerinde etkili olacaktır."

Barış Erkaya: "Belki klasik olacak, ama medya okur yazarlığını teşvik ederken topluma etik bilincin aşılmasıyla okur yorumlarında etik ihlallerin azaltılması mümkün. Etik olmayan yorumların kaynağına bakıldığında, bu tarz yorum paylaşan kişilerin çoğunlukla düşüncesinin doğruluğu konusunda şüphe taşımadığı görülüyor. Yani yapılan yorumun kesinlikle normal ve hiçbir sorun içermediğini düşünüyor. Çünkü çocukluğundan itibaren toplum içindeki yaşamı sırasında bu konularda hiçbir toplumsal refleksle karşılaşmamış ve bunun doğru olduğuna kendini inandırmış oluyor. Sorunun ortadan kalkmasının bence tek yolu, etik ahlakın topluma yerleştirilmesi ve bu bilincin kazandırılması."

Erkan Sevenler: "Okur yorumlarında oluşacak etik ihlalleri önlemek mümkün olmasa da bu tip yorumları yayınlamamak bir süre sonra bu tipolojiye sahip insanların yılmıya düşerek kendileri gibi insanlar için hazırlanmış medyalarda tatmin aramaya yönelmesini sağlayabilir. Şimdilik tek yol okur yorumlarının editörler tarafından ayıklanması görülmektedir."

Mediha Olgun: "Ülkemizde insanlar kızgın, üzgün ve şaşkın. Bu durum, yorumlara da yansıyor. İnsanlar bölünmüş durumda. Daha sakin, daha mutlu, daha eğitilmiş, daha birlik beraberlik içinde bir ülke olursak yorumlar da değişir."

Belma Akçura: "Nefret suçu, ötekileştirme, cinsiyetçi, din, dil, ırk ayrımcılığı yapan yorumlar kesinlikle yayımlanmamalı. Bu konuda denetim sağlanmalı."

Metin Sever: "Gazetelerin okur yorumlarını denetlemesinin sansüre dönüşme ihtimali yüksek. Bu nedenle nefret suçu ve kişisel haklara dönük net bir yasanın oluşturulması ve uygulanması sanırım bir nebze işe yarar."

Görüldüğü gibi gazeteciler okur yorumlarındaki nefret söylemi gibi etik ihlallerin sona ermesi için öncelikle toplumdaki kutuplaşmanın hafifletilmesi, demokrasi kültürünün yerleşmesi ve bireylerin birbirlerine tahammül edebildiği bir iklim oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylesi bir iklimin oluşturulmasında gazetecilerin katkısının ise, haber dilinde ötekileştirme ve etik ihlallerden kaçınılmasıyla mümkün olduğu vurgulanmaktadır. Okur yorumlarının etik ölçüler içinde denetlendikten sonra yayımlanması, toplumda medya okuryazarlığının teşvik edilmesi de diğer öneriler arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Okur yorumları ulusal gazetelerin en yaygın katılımcı gazetecilik uygulamalarından biri olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde pek çok ulusal gazete, web sitesinde okur yorumları uygulamasına olanak

tanımaktadır. Her gün binlerce okur, haberlerin altında konuyla ilgili yorumlarını paylaşmakta, olaylara tepkisini göstermekte ve düşüncelerini milyonlara aktarma fırsatı yakalamaktadır. Ne yazık ki uygulamanın yaygınlaşmasıyla birlikte okur yorumlarındaki nefret söylemi ve etik dışı ifadeler de giderek artmakta, tehdit, ayrımcılık, küfür gibi ifadeler bu platformların amacı dışında kullanımı sonucunu doğurmaktadır. Okur yorumları incelendiğinde gazetelerin bu konudaki denetiminin ise yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu çalışma, gazetecilerle yapılan görüşmeler doğrultusunda okur yorumlarındaki etik sorunlara ilişkin kategorileri belirleyerek çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Hürriyet, Milliyet, Sabah, Habertürk ve Sözcü gazetelerinde görev yapan 12 gazeteciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve gazeteciler 8 ana ve 22 alt kategori çerçevesinde okur yorumlarındaki etik ihlalleri değerlendirmiştir.

Okur Yorumlarında Etik İhlal Kategorileri: Gazeteciler okur yorumlarının hem olumlu hem de olumsuz tarafları bulunduğunu düşünmektedir. Gazetecilere göre okur yorumları gazeteci ve okur arasındaki etkileşimi artırmakta, okura görüşlerini ifade etme ve demokratik katılım hakkı sağlamaktadır. Bununla birlikte okur yorumları, gazetecilerin içerik hiyerarşisi belirlemelerinde de tıklanma sayıları ile birlikte önemli bir veri sağlamaktadır. Yorumlar doğrultusunda kamuoyunun çeşitli olaylara tepkisini gözlemleyerek haberi yeniden kurgulama imkanı elde etmek de gazetecilere göre okur yorumlarının olumlu özelliklerinden biridir. Tüm bu kazanımlarına karşın, gazeteciler okur yorumlarında kabul edilemeyecek etik ihlaller yapıldığı konusunda ise hemfikirdir.

Gazetecilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda okur yorumlarında karşılaşılan etik sorunların 7 ana kategoride toplandığını tespit edilmiştir. Bu etik sorunlar: "Nefret söylemi" (Küfür/ hakaret, şiddeti meşrulaştıran ifadeler, ırkçılık ve ayrımcılık, intiharı teşvik, beddua, alay - küçümseme), "mahremiyetin ihlali" (Cinsel hayatın, sağlık durumunun, dini inancın mahremiyetinin ihlali), "siber kabadayılık" (Okurların birbiriyle tartışması, okurun gazete/gazeteciye hakaret etmesi, tehdit, habere konu kişilere yönelik linç, iftira/ yanıltıcı bilgi, argo ifadeler), "yasadışı içerik" (Terör propagandası, pedofil-grooming, finansal suçlar vb.), "okur yorumlarının sansürlenmesi" (Gazeteler tarafından sadece egemen söylemle örtüşen okur yorumlarının yayımlanması, eleştirel görüşlerin sansürlenmesi), "okurların reklam içeriği yayımlanması" ve "dijital gözetim" dir.

Araştırmaya katılan gazeteciler, Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin web sitelerindeki okur yorumlarında "nefret söylemi", "siber kabadayılık", "yasadışı içerik paylaşımı" ve "reklam içeriği paylaşımı", "mahremiyetin ihlali" kategorilerinde etik ihlal yapıldığı görüşündedir. Okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılması ve gazeteler tarafından egemen söylem doğrultusunda sansürlenmesi konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Dijital gözetimin mümkün olduğunu savunan gazeteciler, okur yorumları nedeniyle açılan davaları bu yaklaşıma kanıt olarak sunarken; karşı çıkanlar ise dijital gözetim için sosyal medyanın çok daha kullanışlı olduğu ve okur yorumlarındaki anonim kimliğin dijital gözetime izin vermeyeceği argümanını öne sürmektedir.

Gazetecilerin yarısı gazeteler tarafından sadece egemen söylemle örtüşen okur yorumlarının yayımlanması, kamuoyu oluşturma amacıyla manipüle edilmesi ve eleştirel görüşlerin sansürlenmesinin etik sorun yarattığı görüşünü savunmuştur. Gazetecilerin diğer yarısı ise okur yorumlarına müdahale edilmediğini düşünmektedir. Gazeteciler, yeni medyanın önemli etik sorunlarından biri olan telif haklarının ihlalinin ise okur yorumlarında yaşanmadığı görüşünde hemfikirdir.

Gazetecilere Göre En Önemli Etik İhlaller: Gazetecilerin okur yorumlarında "en önemli" gördüğü etik ihlal ise nefret söylemidir. Gazeteciler nefret söylemi bağlamında okur yorumlarında en fazla hakaret, ayrımcılık, şiddetin meşrulaştırılması, toplum değer ve inançlarına saldırı ve intiharı teşviki, sonuçları bakımından önemli gördüklerini ifade etmiştir.

Gazetecilere göre okur yorumlarındaki ikinci önemli etik ihlal ise siber kabadayılıktır. Gazeteciler tehdit, iftira ve kişilik haklarını ihlal edici ifadeleri bu kategoride değerlendirmiştir. Okur yorumlarının yarattığı en önemli üçüncü sorun ise okur yorumlarında terör propagandası yapılması yoluyla yasadışı içerik paylaşımı olarak açıklanmıştır. Gazeteciler, okur yorumlarının dijital gözetim amacıyla kullanılması ya da kullanılabilme ihtimali ve yorum uygulamasının yayın organlarına baskı kurmak amacıyla kullanılmasını da sonuçları bakımından önemli etik ihlaller arasında saymıştır.

Etik İhlaller ve Haberlerin Disiplini Arasındaki İlişki: Çalışma kapsamında okur yorumlarındaki etik ihlaller ile haber disiplini arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı da araştırılmıştır. Gazeteciler, okur yorumlarındaki etik ihlaller ve haberlerin disiplin başlıkları arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Gazetecilere göre Türkiye'de okurlar en fazla etik ihlali sırasıyla politika, üçüncü sayfa ve spor haberlerinin altındaki yorumlarda yapmaktadır. Yaşam haberleri, terör, ekonomi, magazin ve dış haberler ise yine etik ihlal görülen haber disiplinleri arasında sayılmıştır. Gazeteciler, özellikle politika ve spor haberlerine yapılan yorumlarda karşıt fikirlerdeki bireylerin birbirlerine tahammülsüzlüğünün, toplumdaki genel gerilim ve ayrıştırıcı dilin okur yorumlarına da yansıtıldığı kanaatini paylaşmaktadır.

Haberdeki Etik İhlal ve Okur Yorumundaki Etik İhlal İlişkisi: Araştırmaya katılan gazetecilerin tamamı, haberdeki etik ihlallerin okur yorumlarındaki ihlalleri teşvik ettiğini düşünmektedir. Gazeteciler haberlerdeki “yanıltıcı sunum”, “şiddetin doğrudan aktarımı”, “haberde şiddeti meşrulaştıran ifadeler kullanılması” gibi etik ihlallerin okurların da yorumlarda nefret söylemi gibi etik ihlaller gerçekleştirmelerinin yolunu açtığı görüşündedir. Gazetecilere göre “haberdeki bilgilerin teyit edilmeden yayımlanması”, “içeriğin asıl kaynağının belirtilmemesi” ve “haber ile reklam arasındaki sınırın bulanıklaşması” da okur yorumlarındaki etik ihlalleri artırabilecek diğer etik dışı uygulamalardır. Haberdeki etik ihlallerin okur yorumlarındaki etik ihlalleri teşvik ettiğine işaret eden gazeteciler, bu konuda gazetecilerin sorumlu habercilik gerçekleştirmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Okur Yorumlarına Yönelik Denetim: Gazetecilere göre okur yorumlarının denetlenmeden yayımlanması etik bakımdan sorunlu ifadelerin yayımlanmasına yol açmaktadır. Hiçbir denetimin olmadığı sosyal medya mecralarında nefret söylemi gibi önemli toplumsal sonuçlar yaratabilecek etik ihlallerin büyük oranda yapıldığını hatırlatan gazeteciler, gazetelerin kurumsal web sitelerindeki okur yorumlarını denetlemesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Post-moderasyon (yorumların otomatik olarak yayımlanması, sıkıntılı olabileceklerin daha sonra ayıklanması) ve otomasyon sistemlerinin (küfür vb. kelimeleri otomatik olarak belirleyen ve engelleyen) çeşitli zamanlarda denendiğini ifade eden gazeteciler, kısa süre bile olsa sorunlu ifadenin yayında kalmasının ciddi sonuçlar yaratması nedeniyle post-moderasyon uygulamasından vazgeçildiğine; otomasyon isteminin ise okurların hakaretamiz ve cinsel ayrımcı söylemleri ifade etmek için kısa zamanda yeni söylemler geliştirebilme potansiyelleri nedeniyle işlevsiz kaldığına işaret etmektedir. Bu nedenle gazeteciler, ulusal gazetelerin web sitelerinde günümüzde en yaygın uygulamanın yorumların editör onayından geçmeden yayımlanamadığı pre-moderasyon sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşın gazetecilerin dikkati çektiği bir diğer husus, yüksek sayıdaki yorum sayıları nedeniyle bazı yorumların gözden kaçabilmesi ya da bu denetimin profesyonel olmayan kişilere bırakılması nedeniyle etik ihlallerin yeterince denetlenememesi sorunudur. Gazeteciler, okur yorumlarının sadece etik sorunlar açısından denetimden geçmesi gerektiğini, bu denetimin “beğenilmeyen” yorumların sansürlenmesine dönüşmesi riskine karşı ise dikkatli olunması gerektiğini de önemle hatırlatmaktadır.

Bulgularda önemli bir nokta ise gazetecilerin okur yorumlarındaki etik ihlalleri değerlendirirken görülme sıklığı (nicelik) ile yarattığı/yaratabileceği sonucu bir arada değerlendirmesidir. Örneğin gazetecilerin tamamı okur yorumlarında reklam içeriği paylaşılmasını etik ihlal olarak görürken, “en önemli” etik ihlaller arasında reklam içeriği paylaşılması maddesine yer vermemiştir. Bir başka örnekte ise, gazeteciler en fazla etik ihlal görülen haber kategorileri arasında terör haberlerine beşinci sırada yer verirken, (politika, üçüncü sayfa, spor ve yaşam haberlerinde daha fazla etik ihlal yapıldığını düşünmesine karşın) “en önemli” etik ihlaller içinde terör propagandasını üçüncü sıraya yükseltmiştir. Bu verilere bakarak şunu söylemek mümkündür: Gazeteciler okur yorumlarında pek çok konuda etik ihlal yapıldığı görüşüne katılmaktadır. Ancak bu etik ihlallerden bazıları toplumda ya da bireyde yarattığı/yaratabileceği sonuçlar bakımından “daha önemli” hale gelmektedir.

Öneriler: Gazetecilerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda okur yorumlarındaki etik ihlalleri azaltmaya yönelik öneriler ise şu şekildedir:

- Denetimin yorum yayımlanmadan gerçekleştiği pre-moderasyon sisteminin uygulanması.
- Okur, yorumunu sisteme yüklemeye önce etik ilkelere ilişkin kuralların, okurun onayına sunulması.
- Okur yorumlarına “şikayet et” butonu eklenerek, sorunlu yorumların yeniden değerlendirmeye alınması.
- Denetimi yapacak editörlerin hem profesyonel gazeteci olması hem de etik ilkeler ve ihlaller konusunda eğitim almış kişilerden seçilmesi.
- Gazetelere gelen yorumların sayısı dikkate alınarak, ilgili birimde yorum sayısı ile orantılı ve yeterli sayıda gazeteci istihdam edilmesi.
- Denetimlerin sadece gazetecilik etik ilkeleri ve ilgili yasal düzenlemeleri kapsamaması, sansür amacıyla kullanılmaması.
- Haber diline daha fazla özen gösterilmesi: Toplumdaki siyasi ve toplumsal atmosferin yarattığı ayrıştırıcı/ötekileştirici dili desteleyen, toplumsal kutuplaşmayı kışkırtan bir haber dilinden uzak durulması; haberlerin barışçıl ve uzlaşmacı bir dille kaleme alınması.
- Haber metninde “şiddeti meşrulaştırıcı ifadeler yerine verilmesi”, “şiddetin övülmesi ve doğrudan aktarılması”, “haber doğrudan doğruya teyit edilmeden sunulması”, “haber yanıtıcı bir sunumla aktarılması”, “haber ile reklam sınırının bulanıklaşması” vb. etik ihlallerden kaçınılması.
- Toplumun nefret suçlarına karşı bilinçlendirilmesi ve nefret söylemi kullanımının önüne geçilmesine yönelik olarak medya okur-yazarlığının teşvik edilmesi.

- İletişim fakültelerinde yeni medya dersleri kapsamında yeni medyadaki etik sorunların örneklerle ve uygulamalı olarak ele alınması.
- Gazetecilikle ilişkili meslek örgütlerinin yayın ilkelerinde katılımcı gazetecilik uygulamalarına ilişkin etik kodlara yer vermesi, bu başlıkta eğitimler gerçekleştirilmesi.

KAYNAKÇA

- AKCA, Baştürk Emel (2014). "Demokratik Katılım Bağlamında Yeni Medya ve Dijital Yurttaşlık", *Yeni Medya Pratikler Olanaklar* (Ed: Emel Baştürk Akca), İstanbul: Umuttepe Yayınları. s.17-44
- AKTAŞ, Celalettin (2007). "İnternet'in Gazeteciliğe Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5(1), s. 30-41.
- AYHAN, Ahmet ve Aydın, Kükrer Özlem (2015). "İnternet Gazetelerindeki Okur Yorumlarına Yönelik Bir Analiz (Özgecan Aslan Cinayeti Örneği)", *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11), s.75-89
- BİNARK, Mutlu (2010). "Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi", *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, (Yay. Haz. Tuğrul Çomu), İstanbul: Kalkedon Yayınları, s. 11-53.
- BİNARK, Mutlu ve Bayraktutan, Günseli (2013). *Aydın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- ÇEVİKEL, Tolga (2013). "Türkiye'deki İnternet Gazetelerinde Kullanıcı Katılımının İşleyişi ve Sınırlılıkları", *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz (37), s. 1-21
- DEĞİRMENCİOĞLU, Gürsoy (2014). "Yeni Medya Çağında Haberciliğin Dönüşümü: Yurttaş Gazeteciliği Bağlamında Hiper Yerel Gazetecilik", *Yeni Medya Üzerine...Yeni İletişim Teknolojileri* (Ed: Müge Demir), Konya: Literatürk Academia. s. 147-162
- DJK, Jan Van (2006). *The Network Society*, Second Edition, Great Britain: Sage Publications.
- DİRİNİ, İlden (2010). "Okur Yorumlarıyla Yeniden Yeniden Üretilen Nefret Söylemi", *Yeni Medyada Nefret Söylemi* (Yay. Haz. Tuğrul Çomu), İstanbul: Kalkedon Yayınları. s. 55-93.
- ERDOĞAN, İker. (2014). "Yeni Medya Gazeteciliğinde Etik Bir Paradigma Belirlemenin Kapsamı ve Sınırları", *Yeni Medya Pratikler Olanaklar* (Ed: Emel Baştürk Akca), İstanbul: Umuttepe Yayınları. s.79-102.
- EVERS, Hubb (2010). "İnternet Haberciliği: Yeni Etik Sorunlar mı?", *Televizyon Haberciliğinde Etik*, <http://ilefarsiv.com/etik/wp-content/uploads/internet-gazeteciligi-yeni-etik-sorunlar-mi.pdf> Erişim: 20.01.2016
- HERMIDA, Alfred vd. (2011). "The Active Recipient: Participatory Journalism Through the Lens of the Dewey-Lippmann Debate", *The Official Research Journal of the International Symposium on Online Journalism*, 1(2):1-21. <https://online.journalism.utexas.edu/2011/papers/Hermida2011.pdf>, Erişim: 05.11.2014.
- HERMIDA, Alfred ve Thurman, Neil (2008). "A Clash Of Cultures: The integration of user-generated content within professional journalistic frameworks at British newspaper websites", *Journalism Practice*, 2:3, s.343-356.
- MERRIAM, Sharan B., (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*, Çev: Selahattin Turan, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- NIELSEN, Carolyn (2012). "Newspaper Journalists Support Online Comments", *Newspaper Research Journal*, 33:1, s.86-100.
- NIELSEN, Carolyn (2014). "Coproduction or cohabitation: Are anonymous online comments on newspaper websites shaping news content?", *New Media & Society*, 16(3), s. 470-487.
- ÖZEL Korap, Elif (2016). "Tecavüz Haberlerindeki Okur Yorumları Üzerine Bir Araştırma: Yurttaş Katılımı ile Şiddetin Yeniden Üretimi Arasındaki İnce Sınır", *2. Uluslararası Medya Çalışmaları Kongresi*, Antalya
- RICHARDSON, John E. ve James Stanyer (2011). "Reader opinion in the digital age: Tabloid and broadsheet newspaper websites and the exercise of political voice", *Journalism*, 12(8), s. 1-21 .
- SANTANA, Arthur D. (2011). "Online Readers' Comments Represent New Opinion Pipeline", *Newspaper Research Journal*, (32)3,s. 66-81.
- SINGER, Jane ve Ashman, Ian (2009). "Comment Is Free, but Facts Are Sacred: Usergenerated Content and Ethical Constructs at the Guardian", *Journal of Mass Media Ethics*, 24:3-21.
- STEENSEN, Steen (2010). "Online journalism and the promises of new technology: A critical review and look ahead", *Journalism Studies*, Vol. 12, No 3, 2011, s.311-327.
- İnternet Kaynakları:**
- <http://www.basinkonseyi.org.tr> Erişim: 20.02.2016
- <http://www.tgc.org.tr> Erişim: 20.02.2016
- <http://www.radikal.com.tr/yaziisleri/> Erişim: 14.02.2016
- http://www.radikal.com.tr/sendehaber/tum_haberler/ Erişim: 14.02.2016
- <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26506033.asp> Erişim: 14.02.2016
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1150328-siz-de-dokunun> Erişim: 14.02.2016